Uppgörelser. Skisser och noveller

Bokutgåva

Stockholm. Albert Bonniers förlag. 1934
DEN BLINDA

Det lilla rummet var vackert och fint och putsat i dag på söndag.

Den som bodde där kunde inte *se* att där var fint, men hon kände det. Hon kände den knappt längre märkbara lukten av skurat golv och den renare nyans i luften, som kom av nypiskade mattor och möbler. Hon märkte, hur ovanligt klara och belåtna solstrålarna gled med sin vänliga värme över hennes hand och hur balsaminer och begonier andades ännu mer trevnad än annars, i fröjd över de nytvättade fönsterrutorna.

Nätt och rent var här alltid, men i dag alldeles särskilt. Det var heller ingen vanlig söndag.

I dag skulle Tyra, brorsdottern, komma på besök, för första gången sedan hon lämnat faster Anna, och det var redan tre månader sedan. Resan tog ju sina fyra timmar, herrskapet hon tjänade hos hade väl inte förr kunnat ge henne ledigt en hel dag, och inte hade hon väl själv haft råd heller.

Trots sin blindhet hade faster Anna tagit sig an sin brorsdotter, när den lilla blev föräldralös vid sju år. I början hade det varit litet besvärligt, men hjälpsam och snäll som tösen var och dessutom redan stora flickan och en smula brådmogen till, blev Tyra snart till stor hjälp och bara glädje. Och så hade åren gått, och Tyra blev sexton år, skoltiden var förbi, och hon var tvungen att komma ut och tjäna. Hur saknad hon var här i det soliga stilla rummet, det kunde inte sägas. Faster Anna trodde sig märka, att till och med balsaminerna frodades mindre översvallande, sedan Tyra gav sig av.

Och nu kom hon! Ja, visst var det hennes steg i trappan, och hennes knackning. Och nu stod hon där, och det hördes, att hon svalde och svalde, som fastern inte brydde sig om att göra, för en gammal människa kan väl ha rättighet att vara lite hjärtnupen. Och snart satt Tyra vid det festliga kaffebordet och hade själv hämtat in kaffepannan, som stod på spisen och höll sig varm. Nog borde det nu finnas mycket att tala om. Men det ville liksom inte bli någon fart i samtalet.

Först var det bara så skönt att känna igen sig och leka förr i världen, sitta och spinna som en katt i solsken och trevnad. Fastern kände i luften och hörde på rösten, hur tösen andades ut här hos henne, och Tyra såg den blindas omedvetna och nakna ansikte stå fullt av glädje.

Vidare kom frågorna och svaren inte riktigt åt vad de skulle komma åt.

– Det är syster Gerd, som tittar till dig än? sade Tyra. Går det verkligen bra, fast hon inte bor här?

– Det går så bra. Du ser väl, hur fint här är?

– Ja visst. Här är så väldigt fint. Läser hon högt för dig också?

– Nej, men det gör gamla fru Hammarström här bredvid, hon har så mycket ledig tid, och då tycker hon, att hon lika gärna kan sitta och läsa här inne som där.

– Det var ju hyggligt, sade Tyra.

Men den känsla hon erfor, var varken tacksamhet eller beundran för fru Hammarström, utan snarare avund. Hon kastade en blick mot stolen vid fönstret, hennes stol, där hon alltid brukade sitta, medan det ännu var hon, som fick läsa högt för faster Anna. Och ett litet tvivel for igenom henne: kunde faster Anna verkligen tala med fru Hammarström så som hon hade talat med henne, Tyra? Om allt vad hon hade sett på den tiden hon ännu såg – andra skulle kanske tyckt, att det inte var så mycket att tala om, men faster såg så mycket i en liten händelse, och hon hade ju haft tid att kalla fram alltsamman i minnet på nytt och på nytt, undersöka det ännu lite djupare för var gång och foga ihop det med senare erfarenheter – om allt vad hon hade hört – och det fastnade på ett annat sätt hos faster Anna än hos andra människor, det hade större vikt och betydelse liksom – om allt vad hon hade tänkt och lagt samman och funderat över? Kunde gamla fru Hammarström uppskatta faster riktigt, hon som redan hade sett allting på sitt eget vis och kanske var trött på att höra talas om allt det där, som var så nytt och intressant för Tyra, att hon liksom faster själv glömde bort alla böcker i världen för den levande berättelsen?

– Hon klipper ut åt mig ur tidningarna också, alldeles som du, sade faster Anna och visade åt hörnet till.

Ja, där på hyllan stod de båda stora kartongerna, där faster lade ner urklippen i de frågor, som intresserade henne mest. Rätt som det var, hade Tyra fått ta fram en sådan urklippshög, ordna den och gå igenom det viktigaste på nytt. Vad man lärde sig mycket på det. Vad man fick klart för sig, vad det egentligen gällde, och hur det hade gått till. Var fru Hammarström verkligen lika road av att få veta något om världen?

– Så du märker, att jag i alla fall har det rätt bra! sade faster och log.

I själva verket hade hon så gärna velat säga: Ack, kära barn, inte är det alls på långa vägar detsamma! – men så tyckte hon det var onödigt att göra flickan ledsen, när det ändå inte gick att ändra. Att hon var saknad och efterlängtad, det märkte Tyra nog ändå, inte skulle det strykas under för att göra avskedet tyngre. Men visst och sant var gamla fru Hammarström inte Tyra. I sin unga brorsdotter hade fastern fått möjlighet att på nytt uppleva det liv och den värld, som en gång, när hon själv var ung och seende, hade fyllt henne med hela sitt blixtrande överflöd för att sedan under blindhetens tid växa och förtätas i mörkret, tills den åter i mognad form sökte tränga sig fram och pockade på att bli omsatt i yttervärlden igen, som nyskapelse. Målarens glädje, när han i färg och linjer får dela med sig av den värld han smält och tillägnat sig, eller diktarens, när han lyckas ge ut ett stycke av sitt levande jag i form av dikt – den kände hon till. Bit för bit av vad hon samlat inom sig hade hon skänkt bort, talat till sin sondotter som till sin andliga arvinge. Och det skulle inte vara tomt, när Tyra var borta? Jo, tomt, men inte outhärdligt, eftersom hon ändå fanns och levde och förvaltade arvet.

– Ja men Tyra, du får väl berätta lite om hur du har det själv. Dina brev äro alltid så korta, så jag vet knappt mer än att du är i livet, när jag har läst dem.

Tyra suckade rådvill och slöt ögonen. Hur hade hon det? Hon såg för sig den trädlösa, flacka lilla tomten och den gulmålade, ledsamma lilla villan, där Lindgrens hyrde övervåningen. Den tomten och den villan var en bild av livet hos Lindgrens, men hon kunde inte finna motsvarigheten i ord.

– Är herrskapet Lindgren verkligen snälla mot dig? *Riktigt* snälla?

– Å, visst är de snälla. Inte så där särskilt vänliga, men inte ovänliga heller. Visst är de snälla.

Hon försökte framkalla herr och fru Lindgren i minnet, och det lyckades på ett ungefär. Men det var som om de glidit undan, där fanns ingenting att ta fast i. Ingen situation, där de kom fram bättre än annars, ingen sysselsättning, där man tydligare än annars såg deras inre människa. Och ändå hade hon ju sett fru Lindgren dag ut och dag in, alltid gick hon med i hushållet, och alltid pratade hon. Men inte ett ord, inte ett uttryck fanns det, som man kunde hänga upp sig på och säga: det där, det är fru Lindgren på kornet.

Nej, skulle man tänka sig Lindgrens, så var det lättast att se dem sådana de såg ut på förlovningsporträttet (och det var ändå fem år sen): uppställda av fotografen i en ovant ledig ställning, med ett vederbörligt leende på läpparna och med ögonen intresselöst stirrande rakt framför sig. Just det där stirrandet var kanske det som mest betecknade dem.

– Och du har inte för mycket att göra, skrev du?

– Nej, det är inte farligt. Frun är mycket noga, men hon går ju med i hushållet själv, och barn är där ju inga.

Å nej, visst var de snälla. Varför satt hon egentligen här och tyckte så illa om dem? Men det var det där stirrandet. Det fanns där jämt, som om det var alldeles tomt framför ögonen på dem. Framför eller bakom. Fru Lindgrens ständiga prat var av samma sort – ingenting som intresserade henne själv en gång, hon pratade bara för att slippa tiga. Och var de gjorde av sina lediga stunder ... Det fanns ingenting, som kunde fånga deras intresse ordentligt. Färggranna veckotidningar låg kringströdda på alla bord, men inga böcker. Själv hade Tyra på egen hand snokat upp lånbiblioteket och snart blivit god vän med damen som skötte det, därför att hon visade sig läsa med allvar och metod, men aldrig hade hon sett fru Lindgren läsa en bok. De där många veckotidningarna – det var också samma sak, också ett sätt att ointresserat stirra ut i rymden ...

– Men kära barn, sade faster Anna, du låter inte glad. Något är det, som inte är bra.

– Jag längtar väl ändå hem kanske, svarade Tyra.

Den blinda teg och ängslades. Samma ängslan, som då och då hade plågat henne, medan Tyra ännu var kvar hemma, fast hon alltid slagit bort den och aldrig velat visa den: var det inte ändå orätt att dra in en ung människa i den stympade värld, som omger en blind? Själv glömde hon tidvis bort, att det var något konstigt i att vara blind, hon var ju så van vid det – men måste det inte i alla fall, utan att man själv märkte det, sätta hårda, svårutplånliga spår i en ung flickas syn och tankar? Hon hade jagat bort sådana funderingar med den invändningen, att mycket ont blir uppvägt bara genom att någon håller av en tillräckligt, men nu kom tanken tillbaka: Tyra längtar hem – det *kan* vara så, att hon är illa rustad att röra sig där ute bland människor med alla sinnen i behåll – handicapad, därför att hon har vuxit upp hos en blind.

Men hon ville inte fråga. Hellre försöka lyssna sig till vad det innerst gällde. Och båda satt tysta.

Plötsligt sade Tyra, långsamt och stilla:

– Vet faster, vad som faller mig in. Jo, jag vantrivs där borta, för jag tycker det är *som om de inte kunde se* – och det är jag inte van vid.

Det gick en ilning genom den blinda, först av häpnad, innan hon riktigt hade kommit underfund med meningen i den andras ord, sedan – – – Tyra kunde inte fullt tyda uttrycket i det känsliga ansiktet, hon hade aldrig sett det förr.

Faster Anna satt stilla med ansiktet öppet i solen och brydde sig inte om att torka bort tårarna.

PIETET

Lisa Larsson dog vid sex års ålder, sörjd av far, mor och sin två år äldre syster Gerda, och begravdes på Västra Eds kyrkogård. På den lilla gravkullen restes en sten med namn, data och en from duva, som på en gång symboliserade den svävande anden och den dödas oskuld, och på lördagskvällarna om somrarna gick familjen dit ut med kratta och trädgårdskanna för att ansa penséerna och de silvergrå kantväxterna.

Så hade bönderna genom århundraden fört sina döda till sockenkyrkogården för att ändå på något sätt

behålla släkten samlad i den värld som var dess egen, i socknen, bland syskon, barn och barnbarn. Visst och sant fanns ju de saliga själarna inte här, utan i himmelen, men kropparna skulle ju också uppstå på den yttersta dagen, och så länge namnen lästes på gravstenarna, så länge kunde man ha en känsla av att släkten alltjämt var fulltalig.

Men Lisas far var inte bonde, han var lärare, och socknen var inte hans värld. Inte hade han heller släkten samlad där – den var spridd i öst och väst, i Uddevalla hade han en gift syster, i Göteborg hade han en halvbror, och på fars sida kom familjen från Småland, på mors från Halland. Själv stannade han inte i Västra Ed. En kortare tid undervisade han i Forsa i Hälsingland, så flyttade han till Stockholm, och när han efter ett långt och framgångsrikt liv slutade sina dagar, var han överlärare vid en av huvudstadens folkskolor.

Om han trodde på kroppens uppståndelse, kan inte med bestämdhet fastslås. Det är väl att förmoda, eftersom han tillhörde statskyrkan och undervisade i alla ämnen, således också kristendom. Säkert är, att han ibland tänkte på Lisa, däremot lär han aldrig ha uttalat någon önskan att få återse den lilla kullen med kantväxterna, penséerna och duvan. Inte heller hade han förordnat något om att hans stoft skulle föras till Västra Ed. Kanske trodde han, att Lisa på yttersta dagen skulle reda sig utan sin jordiske faders hjälp. Kommer dag, kommer råd.

Vid hans sida på Norra kyrkogården sänktes också hans hustru några år senare, likaledes utan att ha yttrat ett ord om Västra Ed. Av hennes åsikter kunde man vänta sig vad som helst, Uddevallasläktingarna gjorde sig inga illusioner angående hennes kommande lott, de hade alltid djupt beklagat, att en medlem av deras familj skulle gå och gifta sig med en ung flicka, som på sin bokhylla hade Bibelns lära om Kristus. Emellertid, gjort var gjort, de döda ska man inte klandra, och kusin Herbert, som reste upp den långa vägen till begravningen, var oangenämt överraskad av att Gerda inte visade större sorg. Det tillhör dock en kvinna, i all synnerhet enda dottern, att inom vissa gränser låta sorgen ta sig synliga uttryck vid en moders död, och snarare mer än mindre, när man måste vara oviss om hur evigheten skall gestalta sig för den döda. Herbert anade, att det stod värre till med Gerda än släkten där hemma visste om. Lyckligtvis kunde man kanske hoppas, att de ensamma år, som väl nu var att vänta, skulle inverka till det bättre också på en styvsint själ som Gerdas, helst som hon redan var fyrti år och omöjligen kunde ha så mycket mer att vänta sig av livet i världsligt avseende.

Hur det var, kom det bara dåliga underrättelser från Stockholm, lämnade av gamla vänner till Gerdas föräldrar, goda och pietetsfulla människor, som delade Herberts oangenäma överraskning och inte hade något emot att då och då besöka Gerda i den dubbla avsikten att bringa tröst i ensamheten och hålla tummen på ögat på henne. Det senare syftet blev kanske det mest framträdande, ty Gerda befanns vara mindre ensam än väntat och trösten alltså överflödig. Gerda hade kommit in i musiker- och konstnärskretsar – hon ackompanjerade mycket bra – och gjorde ingen min av att vilja hålla kvar de kunskapande trösteandarna med våld. Dessa rapporterade, och genom Herbert fick Gerda sedan mottaga skriftliga varningar och förmaningar.

”Tant Elisabeth, som besökte oss i påskas, frågade efter Dig. Ehuru vi ju alla, som hon också sade, glädja oss över att Du efter Dina föräldrars bortgång icke tyckes hava blivit så ensam som det kunde förmodats, beder hon Dig allvarligt att hava Tant Fanny i tankarna vid varje val av vänner och umgänge, så att Tant, om hon nu kan se Dig – vilket vi väl båda tro, att hon kan –, också kan glädja sig av hjärtat. Tant Elisabeth hoppades och trodde, att de rykten, hon hört om Din umgängeskrets, måtte vara överdrivna.”

Och en annan gång: ”Din Farbror, min Morbror Sven har av Fru Holm hört, att Du lär giva pianolektioner. Han bad mig hälsa Dig, att detta väl dock icke vore nödvändigt, då ju Din Far åt Dig efterlämnat tillräckligt stor förmögenhet för att Du icke skulle behöva tjäna Ditt uppehälle på dylikt sätt. Skulle du trots detta verkligen hava råkat i penningförlägenhet, äro vi naturligtvis alla redo att bispringa Dig med råd och dåd,

ehuru vi ju icke själva leva i något överflöd.”

Däremot talades det aldrig i något brev om den konferens, som hölls i anledning av Gerdas sätt att placera sina pengar.

Modern, som aldrig varit i tillfälle att se några prov på Gerdas ekonomiska klokhet och följaktligen inte kunde tänka sig att hon ägde någon, hade önskat, att hon skulle köpa sig en livränta för sitt arv, och det visste släkten. Mycket skulle det ju inte bli om året, men i stället var hon trygg till döddagar.

Så fick man underrättelse, att Gerda *icke* köpt livränta, utan satt in sina pengar i diverse papper för att ha dem tillgängliga. Oro, allvar och överläggning. Farbror Sven påpekade, att ett sådant handlingssätt otvetydigt stred mot den dödas vilja och alltså var förkastligt, medan tant Elisabeth framkastade den förmodan, att Gerda härvid tänkt på släkten, som ju inte kunde ärva en livränta, men väl värdepapper. De senare tycktes dessutom vara ganska säkra. Efter diskussionen enades man om att principiellt fördöma Gerdas tilltag som ett uttryck för höggradig dotterlig pietetslöshet, men i praktiken låta udda vara jämnt, eftersom man inte visste hennes motiv och väl inte alltför intimt kunde lägga sig i en vuxen människas privata åtgöranden. Var och en fick ju ändå själv svara för sina handlingar.

När tre år senare budskapet kom, att Gerda oförmodat gått bort i lunginflammation, talades det mycket litet om själva saken, ty alla hade en upplyftande känsla av att man här hade att göra med en Herrens straffdom, och då bör människor inte förhäva sig. Herbert skickades åter upp till begravningen, nu var han den närmast sörjande bland begravningsgästerna.

Om alltså de sörjandes uppförande denna gången inte kunde vara någon källa till missräkning, så blev testamentets öppnande en så mycket större. Gerda hade testamenterat allt vad hon ägde – och hon hade aldrig köpt någon livränta! – till en fröken Sellman, som hon varit mycket tillsammans med och som hade skött henne under hennes sjukdom. Detta senare, att just den som skött henne in i det sista också skulle stå som enda arvinge, föreföll Herbert rent ut en smula kusligt. Han hade aldrig haft vare sig tid eller lust att läsa kriminalromaner, men man kan ju inte hjälpa, att man tänker och lägger ihop ... I varje fall var testamentet lagligen bevittnat, så någon möjlighet att jäva det fanns inte.

Från Uddevalla svarade man på Herberts brev, svarade både ädelmodigt och vackert, att det för visso inte var den lumpna penningförlusten man brydde sig om – även om pengar också var en god gåva ovanefter och kunde användas till många goda ändamål – men framför allt sörjde man över den brist på känsla för släkten, som Gerdas testamente så tydligt vittnade om. Denna fröken Sellman, vad hon nu för övrigt var för en människa, hon kunde naturligtvis tänkas vara en relativt respektabel dam ändå, men ett var säkert, och det var att hon var anställd som violinist på en operetteater – ett bohemyrke, som nästan nödvändigt medförde lättsinne. Kunde inte tant Maria Holm gå upp och se efter hurdan människan var och tala förstånd med henne?

Tant Maria Holm var villig att åta sig det svåra uppdraget, eftersom hon ju ändå var syssling till farbror Sven. Med möda, ty hon var rundlagd, arbetade hon sig uppför fyra trappor och ringde på dörrklockan. Fröken Sellman var hemma, ty fru Holm hade underrättat om sitt besök i förväg. En mycket smal, mörk, madonnalik ung kvinna med nästan besvärande blygt sätt bjöd den främmande stiga in och sätta sig.

Ett rum och kök alltså, enkelt, snyggt, men med en anstrykning av konstnärlighet, som fru Holm fann tillgjord. Den där vasen hade tillhört Gerda! Fru Holm bet sig i läppen. Antagligen hade människan helt enkelt tagit den med sig efter Gerdas död i den säkra förvissningen om framtida äganderätt.

– Jaha, började fru Holm i vemodig ton, den där vasen var visst lilla Gerdas, den. Nu är hon borta.

– Jag fick den för två år sedan, svarade fröken Sellman och rodnade. (Av sjukt samvete, tänkte fru Holm; i själva verket var det för att hon hade gissat den andras tankar och blygdes över att behöva misstänkas för sådant.)

– Ja det betyder ju ingenting, när fröken Sellman har fått den, sade fru Holm en smula sarkastiskt, ty hon tyckte nog det var lite opassande av en nära vän till Gerda att just nu tala om lösöre. – *Jag* ville egentligen fråga – och här blev rösten åter blitt klagande – hur det var med lilla Gerdas sista stunder?

Fröken Sellman såg rådlöst förvirrad ut.

– Jag menar till exempel – visste hon, att hon skulle dö?

Fröken Sellman klarnade vid denna precisering.

– Jo då, svarade hon raskt, det visste hon.

– Och hur tog hon det?

– Det – tog hon lugnt.

– Och hurdana var hennes sista stunder?

– Jo – jo – hon var lugn hela tiden och som vanligt.

– Jaså. Å jaså. Som vanligt. Lilla Gerda.

Fru Holm var för besviken över de knapphändiga upplysningarna och för upptagen av sina egna suckar, annars skulle hon känt ett intensivt hat slå emot sig från den blyga madonnalika varelsen i vrån.

– Nå men hur kom det sig, att Gerda testamenterade allt vad hon hade till er? Ja, jag förstår ju, att ni var mycket goda vänner, men ni medger väl själv, att ingen står en människa närmare än hennes egen släkt ändå?

– Jag vet inte om jag tycker det. Och Gerda tyckte det inte heller. Hon var visst inte mycket tillsammans med sin släkt, tillade hon ursäktande.

– Men lilla vän, det var ju Gerdas eget fel det. Blodsband är ändå blodsband.

Det uppstod en stunds tystnad.

– Nog tycker jag till exempel, att hon kunde tänkt på sin kusin Herbert, som inte har kunnat betala sina studieskulder riktigt än. Eller tycker inte fröken, att det hade legat nära till hands? – – – Jo, det ser jag på fröken, att ni tycker. Egentligen tycker jag – att man mycket väl skulle kunna tänka sig en liten gottgörelse åt Herbert. Tycker inte fröken det?

Fröken gjorde stora ögon, men nickade snällt.

– Ja, och så var det en sak till. Fröken vet kanske, att Gerda har en liten syster, som ligger begraven i Västra Ed?

Fröken Sellman nickade.

– Och den lilla graven har Gerda inte brytt sig om och inte tänkt på nu heller. Men den är visst alldeles förfallen, har jag hört sägas.

– Den är övervuxen med gräs, kom det motsträvigt.

– Har fröken varit där?

– Vi var där båda två – för tre år sedan.

– Så. Och Gerda gjorde ingenting åt det då heller? Det var då egendomligt.

– Hon ville inte göra någonting åt det.

– Så. Ja, mycket egendomligt. Lilla Gerda var alltid så egendomlig. Särskilt det här sista med testamentet var ju mycket besynnerligt.

Hon såg forskande på arvtagerskan, men för denna var det just nu omöjligt att gissa fru Holms tankar, så hon satt fullständigt oberörd.

– Ja, det är det jag menar, återgick den främmande till sitt förra ämne, att det borde ju rättvisligen lämnas en mindre summa för att underhålla graven. I annat fall – jag vet inte hur jag ska uttrycka mig – det är så förskräckligt så – använder de jorden på nytt – usch, det är så hemskt att tänka på.

Den lilla violinisten slöt ögonen. Hennes drag slätades ut, som om hon allt mindre och mindre märkte den andras närvaro. När hon såg upp igen, låg det en blek aning av ett smålöje kring mun och ögon.

– Vi var egentligen i Västra Ed i helt andra ärenden, sade hon med låg röst. Gerda ville gärna hälsa på sin gamla barnjungfru, hon blir så glad åt det. Och så gick vi omkring och kom till kyrkogården med. Och jag kan gott säga vad Gerda sade.

”Det är vackert, att allt stoft är gemensamt”, sade hon. ”Det finns inte en atom i oss, som inte har tillhört millioner levande varelser före oss. Ingen kan säga: detta är mitt. I materien är vi alla ett. När folk gärdar om sina familjegravar och säger: här ligger en av oss – så har inte bara anden utan till och med stoftet redan glidit dem ur händerna – och det tillhör redan andra liv – och det som finns i deras inhägnad är inte längre deras – lika litet som svalorna, som flyger där uppe över grantopparna – eller lika mycket. Döden är något frikostigt”, sade hon.

Fröken Sellman hade fått tårar i ögonen – ytterst malplacerat, tyckte fru Holm. Hon kunde inte låta bli att ge sina känslor luft.

– Med all aktning för lilla Gerda, och särskilt nu när hon är död, så måste jag ändå säga, att det var då ganska rått sagt, om fröken förlåter det uttrycket. Lilla Gerda hade många goda egenskaper, hon var en *förtjusande* människa på många sätt, men sinne för pietet, det saknade hon fullständigt. Som till exempel vad Gerda gjorde med sina pengar efter sin mors död. Hennes mor ville, att Gerda skulle köpa sig en livränta för hela sitt arv, så det kunde räcka hur länge hon än levde. Var inte det vackert och förtänksamt av hennes mor? Men Gerda hade sin egen vilja, som släkten aldrig rådde på. Hade Gerda verkligen följt sin mors yttersta vilja, som de flesta av oss väl skulle göra, och allt hade gått rätt till – *så satt inte fröken här som arvinge alls.*

Under den tystnad som följde samlade fru Holm ihop väska och paraply. När hon reste sig, såg hon fast på arvtagerskan.

– Nu hoppas jag i alla fall vi är ense, eller vad säger fröken? Jag är säker på att Gerda själv skulle varit enig med mig.

Den bleka aningen av ett smålöje på fröken Sellmans ansikte växte till i styrka och tydlighet på ett sätt som

sårade gästen.

– Det är vi nog inte, svarade hon. Och jag vet, att jag har Gerda på min sida.

– Fröken vill alltså inte ge något till underhåll av graven?

Avvisande skakning på huvudet.

– Nå men Gerdas kusin Herbert då?

Ny huvudskakning.

– Men fröken *sade* ju ...

– Jag har ändrat mig.

Maria Holm sade inte adjö på annat sätt än med en rätt hård smäll i dörren – den rättfädiges smäll i bespottarens dörr. Och när hon kom ut i trappan, skakade hon på sig, som om hon varit inne på ett smutsigt ställe.

– Och en sådan ska tala om frikostighet! mumlade hon.

PRELUDIUM

Det började skymma.

Hon låg orörlig i diket bakom trädgårdshäcken åt skogskanten till och hörde barnflickans otåliga rop: ”Birgit! Birgit!” dö bort och hennes steg knastra över grusgången på allt längre avstånd, tills köksdörren smällde igen och förkunnade, att ingen sökte längre. Sådana gömställen finner man ibland då man leker, ingen hittar en, fast man ligger där tills det blir tråkigt – men att komma på det nu i en hast, då det gällde mer än lek, då det gällde – – – ! Var det sant?

Bäst att vara stilla lite till. Bäst att vänta tills det blev mörkare.

Kunde allt detta verkligen vara verklighet? Var det sant, att det nu var läggdags och över läggdags – att lillen sov där inne som vanligt, att mamma hade givit honom mat och gått ut på kvällspromenad med pappa? Var det sant, att hon, Birgit, annars brukade ha ätit sin kvällsmat nu – som hon hatade och som Klara fick truga och lura i henne – och att hon nu egentligen borde ha glidit ut på drömmarnas vatten? Hon kunde tagit allt detta för en dröm nästan, om inte den där obeskrivliga känslan av påtaglighet hade varit: en lätt rysning av köld och avstånd, en svag häpnad, som inför något främmande. Och ändå låg det här långt långt utanför den vanliga verkligheten. Allt hade sluppit lös, sluppit ut – som hon själv.

Skymning.

Skymningen är inte riktigt vaken verklighet. Den är en övergångsform till drömmen, där vad som helst kan hända. Dagsljuset dras undan som ett ljusgrått skynke från det som egentligen finns under, en annan värld, vid, formlös och intensiv, och i det grå dunklet leder obestämda vägar in mot det som alltid har varit och alltid kommer att vara, fast det tappas bort i all den livlöshet, som gör dagen så seg att genomvada – så man tror det är borta för alltid. Och är det kanske borta för alltid? I verkligheten?

De vuxna frågar: ”Hur gammal är du?” och Birgit svarar: ”Fyra år!” men vad menar hon med det? Så har hon hört sägas, och det upprepar hon. Det låter som en kort tid, om man jämför med tant Annas tretti, som är mycket, men det är ingen kort tid, det vet hon själv bäst. Den har ingen början. Där ligger i stället en rymd

som inte kan mätas, där ligger landet bakom allt. Där har det skett så mycket, och man kan ändå inte säga vad som har skett, men det finns där för alltid, det finns vid slutet av skymningens obestämda vägar, fast man aldrig kommer dit. Allt det som står i sagorna, det vet man ju hur det är, det har man varit med om, allt som finns har man varit, allt det som aldrig aldrig aldrig kan hända i verkligheten, det har ändå en gång hänt en i en sjunken värld, dit man aldrig hittar hem.

Skymningen är väntans timme. Den gör ont i bröstet. Den klämmer ihop en med en saknad utan gräns, som snör ihop halsen och får pannan att värka av gråt som inte kan komma fram. Man vill något, men man får det inte och vet inte ens vad det är. Men man vill något.

Därför är skymningen väntans timme. Därför är skymningen också äventyrets timme. Man vill något, även om man inte ens vet vad det är.

Men den här gången vet Birgit vad hon vill, och all den förfärliga längtan går över i äventyr. Hon har vetat det länge. Och hon går ...

Och därför undrar hon också, om detta är verklighet: hur har hon vågat? Hon vågar aldrig. Hon lyder. Hon är en snäll flicka. Verkligheten är alltid stel, bunden till händer och fötter, full av de där tårarna, som aldrig kommer fram utan sitter och värker. Men nu har hon vågat till slut. Är det sant i alla fall, fast hon gör som hon vill?

Olydnaden och upproret slår ut omkring henne som en bärande mäktig vind. Självhärliga skymningsvingar lyfter henne i skymningsluften, som luktar barr och dagg och kväll och brottsligt mysterium. Det finns inga betänkligheter, inget att rygga tillbaka för, lika litet som i en dröm. Hon bara går dit hon måste och *vill* gå.

Det är det evigt underliga: att något verkligen finns riktigt. Därför ryckte Birgit till, när hönshusdörren bara var stängd med en enkel pinne. Hade hon kommit så långt? Låg allt så nära? Och ändå var det sant? Rus och rysning att stiga över det ofattbaras gränser! Med heta fingrar pillade hon bort pinnen och steg in. Dunk dunk sade hjärtat.

I det skumma hönshuset satt hönorna och sov i rader på sina pinnar. Sådana hade hon sett dem dag efter dag, de stora vita mjuka hönorna, de varma, levande, åtråvärda. Så hade hennes hemliga och förbjudna begärelse varit, den som hon aldrig skulle kunna berätta för någon människa, därför att den var för djup och för vild och rörde sig på områden, som man inte snuddar vid med ord: att få gräva ner händerna i det varma vita lena dunet ... Många många dagar hade hon längtat, hela sommaren, alltid, alltsedan evigheten ... Och nu ...

Hönorna var sömniga och gjorde knappast motstånd, flaxade lite lamt och fann sig i ödet. En höna under ena armen! En till under andra! En är mycket nog, men två är fullhetens fullhet, ett överflödande och mjukt tal, ett fullbordans tal. Hon böjde sig i den låga dörröppningen, sköt till dörren bakom sig med foten och började vandra utför trädgårdsgången.

Det var varm mjuk verklighet. Det var len vit sanning. Det ofattbara hade flyttats alltför nära. Hennes hjärta ville brista.

Och innan ännu aningen om en besvikelse hade inställt sig, innan en glimt av tvivel hade lockat fram den rådvilla och lönlösa frågan: ”Och sedan?” – innan den fasta och överraskande verkligheten hade bleknat till en illusion också den, lik alla andra illusioner, som döljer det oåtkomliga sjunkna landet – hittades hon så av sina föräldrar, med triumfens extas i ögonen och en sömnig höna under vardera armen.

Vad som hände efter upptäckten, kunde Birgit längre fram i livet aldrig påminna sig. Antingen det var skratt eller smäll – i varje fall var det oväsentligheter. Det väsentliga i en upplevelse sjunker till botten av ens

väsen som en oförstörbar sten, och runt stenen slår algerna rot och bildar en skog i det fördolda. Men vad som är det väsentliga, vet kanske varken du eller jag, min läsare. Låt oss då stirra på varandra med oskyldiga ögon, sucka och säga: ”Vad är dröm? Och vad är verklighet?”

MÖJLIGHETERNAS MAN

Evald Jakobsson, professor vid Konstakademien, satt ovanligt tyst och tankfull vid eftermiddagskaffet.

– Vad tänker du på? sade hans fru.

– På Lutting, svarade han.

– Vem är Lutting?

– Lutting var kamrat med mig på målarskolan en gång i tiden, sade professorn. Har jag verkligen aldrig berättat om honom? Nej, kanske. Han har aldrig låtit höra av sig, och jag har strävat med mitt. Jag har inte tänkt på honom nu på länge.

Vem Lutting var? Ja, föreställ dig den absoluta möjligheten. Det fanns ingenting, som inte Lutting kunde tänkas bli. God tecknare och målare – ansågs som den mest lovande eleven på skolan. Hans skulpturer var ändå bättre än hans tavlor. Dessutom spelade han både fiol och piano och komponerade själv vackra saker, originella och fina. Jag har till och med hört sägas att han skrev vers, och det så man rös och skalv, påstods det. Själv lyckades jag tyvärr aldrig få höra hans dikter.

Vi tänkte oss alltid, att Lutting skulle bli seklets namn, något slags Lionardo eller Michelangelo, och lika självklart som alla fester och tillställningar grupperade sig kring honom som centrum, lika självklart trodde vi att kulturen under den kommande mansåldern skulle ordna sig i kaleidoskopiska mönster kring Lutting. Men han har inte låtit tala om sig. Kan du tänka dig, aldrig förrän i kväll har jag förvånat mig över den saken. Jag har väl kanske ändå gått och väntat hela tiden. Men i kväll förstår jag, att nu är det för sent.

De sista orden kom lågt och trött, och fru Jakobsson såg på sin man. Han var så grå vid tinningarna och satt så hopsjunken. Tyckte han kanske, att de där orden ”för sent” syftade på honom själv också? Ja, för en ytlig betraktare hade han nått långt, han hade ett hyggligt namn och en god ställning – och ändå: vad är professuren vid en konstakademi mot de väldiga mål som hägrar medan man ännu bara går och drömmer om framtiden? Det är inte ställningen och titeln man drömmer om, utan heliga världshistoriska insatser och oceaner av skapande liv. Den gråhårige, hopsjunkne mannen i fåtöljen hade ett gott stycke dagsverke bakom sig, men just i detta ögonblick syntes det honom grått och litet mot de stora ungdomsdrömmarna.

– Och varför tänker du på Lutting just i kväll då? frågade hon.

– Jag mötte någon som var så lik honom. Det var på Vasagatan, alldeles vid Centralen. Jag gick där och tänkte på annat och retade mig över Månssons artikel i Stockholmstidningen, och så kommer där en figur emot mig, och jag rycker till – *vem är det där?* Och jag vänder mig om efter honom, och då ser jag, att han också vänder sig om, förmodligen kände han väl att jag såg på honom. Efteråt kom jag på att det var Lutting han liknade. Rätt som det är tror jag att det verkligen var Lutting, men ögonblicket efteråt tror jag bara, att minnet spelar mig ett spratt. Den jag mötte var äldre. Men för att kontrollera tänkte jag efter, hur gamla vi egentligen är, han och jag. Och det var då jag för första gången insåg, att nu är det nog för sent för honom att börja i alla fall ...

Jungfrun kom in och anmälde, att en herre ville tala med professorn. Professorn gick ut.

– Nej men – vad i alla dar – stig in – – – är det – är det Lutting?

Det var Lutting. I en av ålder grönskimrande, ovanligt luggsliten överrock, i fransiga byxor och skor som tycktes andas med gälar steg Lutting in i professor Jakobssons sobra tambur. Det låg en ansträngd värdighet över hans sätt och över hans av umbäranden och alkohol härjade ansikte. Betänksamt och avmätt granskade han tapeten, mönstrade lampan i taket och närmade sig klädhängaren.

– Välkommen, sade Jakobsson, du kommer just lagom till kaffet.

Lutting nickade lugnt och hängde upp överrocken. Den kavaj, som därvid kom till synes, överträffade alla farhågor. Professor Jakobsson kände smärta i bröstet, en rent fysisk medömkan.

Presentation. Kaffedrickning under svaga försök till konversation. Jungfrun får ta in en assiett med kaffebröd, och Lutting länsar den. Med uppbjudande av hela sin berömda viljekraft anslår professor Jakobsson en uppsluppen bohemton, men den halkar av mot den andres avmätta tillbakadragenhet.

Professorn går fram till pianot och slår några ackord.

– Kommer du ihåg? säger han. Det är din egen melodi det. Skriver du några noter nuförtiden?

– Nej, det gör jag inte. Av princip inte. Det är nämligen något ruttet med hela vår musik.

– Hur så då?

– Vet du vad som är grundvalen för vår musik? Hela vårt tonsystem är byggt på *tolfte roten ur två.* Just tolfte roten ur två. Kan du tänka dig, vad? Men något som är byggt på tolfte roten ur två, det är dekadent, det är inte möjligt annat. Det är för invecklat, förstår du. Det är inte renligt.

– Finns det någon annan musik då?

– Åjo, visst gör det det. Bantunegrernas till exempel. Tamulernas, åtminstone i äldre tider. Och förmodligen det gamla inkafolkets också. Du skulle höra en bantumelodi. Ja, i början förstår man den naturligtvis inte, man är fördärvad, förgiftad sen barndomen av tolfte roten ur två, men så småningom går det upp för en – och då är det den renaste, klaraste harmoni, en fröjd helt enkelt. Om jag skriver bantumusik? Nej, så långt går jag inte. Men vänta bara. En gång måste ju enkelheten segra.

– Nå, skulpterar du då?

– Inte numera. Och varför skulle jag göra det? Har vår tid någon användning för skulptörer kanske? Nej. Antiken hade det. Men den var en kultur, byggd på ett litet skikt av fria män, med den förutsättningen att slavarna gjorde allt grovgöra. Nu är vi nyttans dyrkare, och arkitekturen blir enkel som geometri. Och det är bra, jag gillar det, men skulpturen har ingen organisk plats i allt det där. Jag säger *organisk*, för naturligtvis kan du ställa upp hur många små statyetter som helst i dina vrår (en milt ursäktande åtbörd mot en liten Kai Nielsen i hörnet), men något *organiskt* sammanhang med vår tids kultur har det inte.

Professorn drog efter andan.

– Det där ligger det ju någonting i, sade han matt, det kan väl så vara. Emmy lilla, du vill väl inte spela lite för oss?

Jo, Emmy spelade, och herrarna lyssnade, professorn glad åt pausen, Lutting med synbart intresse och välbehag trots sin principiellt ovänliga inställning till tolfte roten ur två. Men vid teet bröt det löst igen.

– Ja du målar du, sade Lutting vänligt fastän något spydigt. (Nu hade han alltså till på köpet övergått till offensiven.) Men du får aldrig dina färger så bra som de gamla mästarnas. Dina kommer att vara bruna och

svarta inom tvåhundra år, du ska få se, att jag får rätt. Här går vi och kluddar och suddar och hoverar oss, men de gamla mästarnas hemligheter hittar vi inte. Nej, jag har givit målningen på båten.

– Gosse, sade Jakobsson. I tonfallet låg en hel värld av fasa, ångest och förakt. Med en häftig, bullrande rörelse sköt han tillbaka stolen, och man gick in i salongen.

Professorn satte sig inte. Upprörd gick han fram och tillbaka, medan Lutting mediterade i en fåtölj. Det första Jakobsson kunde stöta fram med halvkvävd röst var:

– Du diktar väl inte heller förstås?

– Nej, det gör jag inte, sade Lutting klart och trotsigt och satte upp en frimodigt blå blick. Jag har funnit, att orden inte motsvarar våra djupaste upplevelser. Att försöka återge våra högsta extaser, våra mest helvetiska kval i ord, i mänskliga trånga ord, det anser jag vara att skända det gudomliga. Och att skriva om väder och vind – tack, det överlåter jag åt andra.

Han var segrare. Det var med triumfatorns allvarligt blygsamma hållning som han senare på kvällen steg ut i dimman, en de oförstörda möjligheternas man, efter att ha begärt och fått ett lån på femtio kronor av professor Jakobsson.

STÄLLFÖRETRÄDARE
1.

Det såg ut som om de hade stött ihop av en slump. I själva verket hade han gått och väntat på henne utanför porten. Hon brukade göra långa promenader sent på kvällen, det visste han, varför skulle hon inte göra det i kväll också? Och så kom hon då verkligen.

– Nej, se Folke, sade hon och räckte honom handen. Går du med ut och går ett slag?

Och hon satte sig i rörelse, rak, smärt och lång, med snabba, sviktande steg, som han skulle känt igen på hur långt håll som helst. Han gick bredvid med huvudet vänt åt sidan för att fånga en skymt av det alltför bleka, alltför magra ansiktet under det skymmande hattbrättet. I lyktskenet lyste det nästan onaturligt vitt – vitt och slutet, plågat, spänt.

”Som en mask”, tänkte han, ”orörligt som en mask. Människor tror, att deras ansikten är masker, som gömmer deras väsen. De anar inte, hur allting inom dem också får sitt uttryck i masken.”

Högt sade han:

– Jag går och tänker på folks ansikten och hur de präglas av själen. Mycket unga ansikten är bara kropp ännu, de är vackra som blommor och frukter, men de säger ingenting. Ju äldre vi blir, dess mer av oss själva visar vi fram i dagsljuset.

– Det skulle kanske vara så, om de andra kunde se, svarade hon. Men jag tror inte det är någon som ser så värst mycket av andra. Hur det kommer sig, vet jag inte. De kanske inte har lust, och det är då inte att undra på heller.

Han log drömaktigt hemlighetsfullt för sig själv. ”Jag ser”, tänkte han, ”och jag vill se det jag ser. Det finns ingenting som jag hellre vill se.”

Det var bitande blåsigt med fin snöyra. Att kämpa sig fram mot vinden var ett ordentligt arbete, och på vägen låg det lite varstans förrädiska snödrivor med hal is under. Ingen annan var ute och gick så här dags i det här vädret, bara Gunnel, och Folke visste att det var för att hon var sömnlös.

Så här hade han följt henne i mer än ett år, läst hennes plåga eller hennes korta tider av lugn i det bleka ansiktet – i ord fick han aldrig höra något om henne, frågade han, slog hon alltid bort det – och tröstat på det enda sätt han kunde: genom att söka förströ henne.

– Jag har varit på konsert, sade han. De spelade ett stycke som var likt dig: Sibelius' Finlandia. Särskilt början är så lik dig, så jag gick hit för att träffa dig.

– Är den lik mig? Som du vet, är jag absolut omusikalisk, så jag kan varken bekräfta eller förneka. Jag förmodar den gick i den bedrövliga stilen – moll heter det visst.

– Nog var det moll – men bedrövligt? Nej. Du tycker om Eddasångerna, gör du inte det? De går också i moll, men inte tycker du väl ändå de är bedrövliga? Det tragiska är inte bedrövligt, det är makt och seger mitt i nederlaget.

– Och det tycker du jag är? Jo jag tackar jag.

Han log för sig själv igen och såg på henne

från sidan. Förstod hon inte sitt eget väsen?

– Det är du, sade han. Fast naturligtvis inte nederlaget, bara makten och segern. (”*Naturligtvis också nederlaget, annars vore det ju inte tragiskt*”, invände hans tankar.) En gång såg jag en lots, som gick ut i livsfarligt väder. Han var lika blek som du, fast han var barkad och väderbiten, och hade en lika allvarlig och sluten mun som du. Han styrde rakt in i mörkret ...

– Hur gick det då?

– Det gick bra, som väl var. Hade det varit saga och inte verklighet, då skulle jag helst sett, att han aldrig kom tillbaka, att det sista man såg av honom var när han försvann i mörkret. Ingen är riktig hjälte, förrän han dör på sin post.

– Du har underliga fantasier du. Inte tror du väl på allvar, att jag är någon hjälte? Jag är en svag och ynklig stackare, som inte sover om nätterna helt enkelt.

– Tänk om jag känner dig bättre än du gör själv, Gunnel?

– Det är ett talesätt. Det kan ingen människa göra. Då lägger man bara in sig själv i en annan.

– Men jag är inte lik dig, Gunnel. Vad jag ser hos dig, det har jag aldrig sett hos mig själv.

– Å Folke, om du visste, det finns så mycket som du inte vet ...

En lång stund gick de alldeles tysta. Var och en hade kommit så nära sin egen hemlighet, att ingen annan tanke ville dyka upp. Tydligt, nyktert, själlöst såg han, hur en gatlykta gungade på sin lina, hur snöyran tycktes tätna i ljuskretsen och avta i skuggan, hur det huset de gick förbi var nummer tjugusju och hade gröna fönsterluckor. Annars var huvudet tomt, och det fanns inget i hela vida världen att tala om.

Plötsligt sade Gunnel klanglöst:

– Folke, det är förfärligt detta, men jag måste tala med någon, och jag vet ingen annan, som jag kan tala med. Får jag tala med dig om mig själv?

Han jublade inom sig. Inte därför att han väntade någon glad nyhet, snarare tvärtom, men fick han höra vad som tyngde henne, då hade han del i hennes innersta.

Långsamt började hon berätta om sin sömnlöshet och sin ångest. Allt det där hade hon antytt förr, bara antytt i förbigående, när det behövdes för att förklara ett eller annat förbluffande tilltag, som de sena promenaderna till exempel, och han hade hört och lagt ihop, och det han hade hört av henne hade han jämfört med det han hade hört av andra om henne. I en liten stad som denna hade folk väl reda på varandra, och Gunnels uppslagna förlovning hade dryftats av många intresserade. Han visste både att hon varit förlovad länge, att det var flera år sedan det hände, att det var fästmannen som slog upp och att hon då blev alldeles utom sig. Därför kunde han nu fråga:

– Säg Gunnel, är det din förlovning du tänker på?

– Ja visst, sade hon både lättat och ångestfullt, det är den som är skuld till det här eländet. Jag går och grubblar på, *varför* det gick så. Jag måste ha burit mig förfärligt illa åt på något sätt. Folke, jag måste ha begått något brott, som var så svårt, att jag dömdes att mista livets lycka för det. Och jag kan inte finna ut vad det var för ett brott. Men jag måste få reda på det för att verkligen kunna se hur det gick till.

– Är det inte meningslöst att fråga hur något verkligen gick till? frågade han lågt. Ja naturligtvis kan man objektivt bevisa, hur en ångmaskin arbetar, och vittna inför polisdomstolen, när det händer en trafikolycka – men när det gäller samspelet mellan människor – finns det då något ”hur det verkligen gick till”? Vi ser varandra inte likadant, och vårt handlingssätt kan väl ingen annan förstå, och varför skulle något ha berott på dig i det här fallet?

– Därför att annars skulle det varit oförlåtligt handlat av honom. Inte om han frivilligt lade sitt huvud på stupstocken skulle han kunna göra det gjorda ogjort. Och hur kommer man på sådana tankar för resten, varför skulle han göra det, när jag bara önskar honom allt gott – ja verkligen, allt gott i världen. Men felet måste ha legat hos mig.

– Jag har alltid beundrat dig för att du aldrig talar om honom med bitterhet, Gunnel. Känner du verkligen ingen bitterhet?

Hon tvekade.

– Ibland känner jag mig frestad att vara bitter. Men jag slår bort det. Jag vill inte. Alltihop skulle bli fult då. Men därför är det ju också så ohyggligt, när jag frågar mig, varför det gick som det gick – antingen svaret fäller mig eller honom – båda delarna vore lika förfärligt. Det finns ingen lösning.

Hon förde honom runt i labyrinter, där han knappast såg några konturer, bara förstod att hon led. Han kunde inte komma åt hennes konflikter, de gömdes under orden, och de liknade inte hans. Men de reste sig framför honom som stolta fjällväggar, oöverkomliga och mörka som i gamla sagor. Han kände en vind från de kalla havsdjupen. Han berusades av hennes oförsonliga uthållighet i lidandet ...

– Tror du aldrig du kommer att tycka om någon annan? frågade han blygt en gång.

– Aldrig, aldrig, sade hon hopplöst. Man tycker inte om mer än en. För resten – skulle jag verkligen komma att tycka om någon annan – vore det inte nog förklaring då varför han lämnade mig? Då skulle jag veta var mitt fel låg. För man tycker bara om en, och kommer det någon annan sen, så var det första ju ingenting. Då skulle det ha varit alldeles rätt åt mig. Nej, det kan jag aldrig.

– Tack, sade hon, när de skildes utanför porten. Jag skäms förfärligt över att jag har talat så här med dig, men det var väldigt skönt.

2.

Sjungande sjungande jubel att stå en människa nära och ändå inte ha röjt sin egen längtan, ge henne tid att läkas först ...

Överflyttas inte det anförtrodda långsamt på den man förtror sig åt? Talar man med någon om kärlek, blir man då inte bunden vid den människan med omärkligt fina trådar? Och varför skulle hon annars plötsligt ha blivit skygg? Hon hade till och med undvikit honom några gånger.

Han satt vid skrivbordet och fantiserade över en uppslagen bok. Snön smälte utanför, den klara luften var genomdallrad av en lätt kylig segeraning, som göt oro i blodet och övermod i tankarna. Var mening han läste blev underlag för nya drömmar. Boken var inte till för annat än att lämna brännbart stoff åt fantasierna.

”Granskar man detta problem, finner man, att det är av samma slag som det föregående”, läste han. Han undersökte saken; det hade sin riktighet. Av samma slag. Två egenartade och enstaka problem, och så kunde de ändå föras tillbaka till samma abstrakta lagar, samma schema, samma orörliga enahanda. Han slöt ögonen och såg havet rulla. Våg efter våg, nya och ständigt nya kammar med frambrytande vit fradga, och ändå var det egentligen hela tiden samma vatten och samma rörelse i vattnet ... Ödsligt och väldigt.

Men varför ödsligt? Är jag vatten, är jag en våg, vad skulle jag begära annat än just den rörelsen, vad skulle jag sträva efter, om inte just den sekunden, då skummet bryter fram och breder ut sig längs vågkammen? Vad skulle jag längta efter annat än att få upprepa det på nytt och på nytt, samma sjudande högsta ögonblick? Kärleken, eller kanske – döden?

Västkustbo som han var, valde han med naturnödvändighet havet till bild för sina drömmar. Särskilt när de första kärva vårkänningarna kom, kunde han bli vild av hemlängtan. Det var inte utan, att hans förhållande till havet liknade en förälskelse, om man inte rent ut vågar säga, att det var en förälskelse. Över havet svepte en fläkt av samma ödesmättade kyla som han älskade var han mötte den: hos lotsen, som gick ut med livsfara, i Eddasångernas mörka knapphet, i all sammanbiten lidelse – hos Gunnel.

Var det därför att han just nu var uppfylld av Gunnel, som allt detta påminde honom så starkt om henne? Eller var det en och samma förälskelse, som alltid, så långt han kunde minnas, hade legat på språng inom honom, lyft på huvudet var gång den anade ett lystringsrop utifrån och nu, när den äntligen fann vad den av evighet sökte, reste sig i sin fulla styrka? Alltnog, hans känsla för havet och hans känsla för Gunnel ...

Nej, boken.

”Granskar man detta problem ...”

Nu hade solen sjunkit bakom hustaken, och himlen hade blivit genomskinligare än förut och mycket blekare i färgen. Blek, blek, blek, så att det kylde ända in i märgen, men inte enbart obehagligt. En gång förut hade han tyckt om en flicka, och hon var också blek, lika blek som Gunnel, och lika sluten. Men det hade varit på så långt håll. Hos henne hade han väl också anat samma väsen, men det var en barnslig illusion. Han hade knappast känt henne, bara sett henne på avstånd. Han hade väl diktat in något av sitt ideal i henne. Gunnel kände han ju väl. Hans första aningar bekräftades allt mer och mer. Hon var den han alltid hade drömt om. Eller var det en lagbunden egenskap hos sådana aningar, att de alltid bekräftades? Att man alltid såg det man ville se? Nå, det var också likgiltigt. Han längtade efter henne.

Skulle han gå till henne? Nu, nu, och säga henne allt? Han drog ut skrivbordslådan och tog fram en papperspacke. Det var dikter till Gunnel. Han skulle ge henne dem. Hans hjärta började bulta. Förr eller senare kommer en förälskelse till det stadium, då det blir omöjligt att tiga, då bara det att få tala innebär en sådan lättnad och lisa, att allt som kommer efteråt skjuts i bakgrunden. Han lade in dikterna i ett kuvert och gick ut i den kalla klara vårkvällen.

Och så knarrade den gamla trätrappan, och den gamla dörrklockan skrällde, den instängda vindslukten av torrt trä och gamla möbler svepte omkring honom för ett ögonblick. Så öppnades dörren, och han steg in till Gunnel. Nu eller aldrig.

Hon hade tänkt gå ut och gå, men han bad att få sitta här och prata en stund. En vardaglig kvart gick, och hon märkte inte ens att han var orolig. Hon hade ju sitt eget att tänka på. Hon tyckte väl bara han var tråkig.

Så drog han fram kuvertet och sade:

– Det här är till dig.

Hon tog ut dikterna och såg på dem.

– Vem har skrivit det här? Du? Skriver du vers, Folke?

Plötsligt blev hon uppmärksam och tankfull.

– Gunnel, sade han, förstår du nu?

Han ville inte ha sagt mer, men han kände det som om han stod mitt i en storm, som tog andan ifrån honom. Han stod stel och stum och höll på att kvävas.

Då hörde han hennes förebrående röst:

– Hör du, Folke, varför diktar du sådana dikter till mig, när du missuppfattar mig så? Ja, naturligtvis är det en överskattning på ett sätt, men en missuppfattning är det likafullt. Den du tycker om och skriver verser till är någon annan, som jag inte känner.

– Du vet inte vad du säger, Gunnel. Jag vill dö för dig, och leva för dig, och allt vad du vill. Du får göra med mig vad du vill, men du måste åtminstone tro mig ...

– Kära Folke, lyckligtvis tror jag, att du inte vet vad det är att – tycka om någon. Därför är det ju ganska väl, att jag inte kan säga annat än vad jag alltid har sagt: sådant är inte för mig längre.

– Tror du aldrig aldrig ...

– Aldrig aldrig.

Deras samtal blev långt och dåraktigt, med skäl och motskäl, som inte har mycket med den egentliga verkligheten att göra. Det slutade som det hade börjat: aldrig aldrig.

När de skulle skiljas, anade hon, att han tänkte fly. Hon tvekade, som om hon frös. Slutligen sade hon:

– Men min vän är du väl fortfarande, Folke? Jag har ingen annan att tala med ...

Vän? Utan hopp om annat? Han tycktes också se kusliga framtidssyner, men skakade dem av sig. Fanns det något han inte ville göra för henne!

– Om du har någon användning för mig, så sök upp mig, sade han och log svagt.

3.

Det knackade, och han gick och öppnade. Gunnel. Det var fruktansvärt längesedan hon hade sökt upp honom nu – hon hade väl haft det bättre en tid. Men nu var hon här. Det var samma känsla som när man åker rutschbana (liknelsen föreföll honom ovärdig, men den var slående).

Hon såg så ovanligt sträng ut, steg in och satte sig i korgstolen. Han slog sig ner i soffan, bjöd henne en cigarrett och väntade.

– Aina Lundberg har varit uppe hos mig, sade hon. Jag måste tala med dig om henne.

– Jaså, vad sade hon då.

– Det – borde du veta. Man gör inte så. Vet du, Folke, det skulle jag aldrig trott om dig.

Vad svarar man på sådant? Hade det inte varit Gunnel, skulle han varit för stolt att svara alls. Nu drog han andan och beredde sig till självförsvar. Självförsvar! En omätlig feghet! Men inför Gunnel ...

– Hur har nu detta gått till egentligen? kom det från hans domare.

– Vill du att jag ska avlägga redogörelse?

– Ja, jag vill att du ska berätta. Men säg sanningen, Folke.

Han knöt händerna. Just nu hatade han henne. Hade han någonsin, någonsin sagt ett osant ord till Gunnel, och hade hon någonsin förr visat honom misstroende?

Han kände, att han ville försvara sig. Det var fegt. Han borde säga: ”Tack, nu får det vara nog. Tro vad du behagar, det rör mig inte.” Men han kunde inte. Inför Gunnel ...

Efter lång tystnad talade han, ödmjukt som en tillrättavisad skolpojke:

– Det började så, att jag följde Aina hem efter en bjudning. Jag gick med in på gården för att se efter att hon kom ordentligt in. (*Varför berättar jag det här, det är ju fult och löjligt?*) Då bad hon, att jag skulle kyssa henne.

– Å Folke – och det gjorde du? Hur kunde du?

– Ja, jag vet inte. Jag hade inte lust egentligen, men jag tyckte väl det var enklast. Jag ville kanske inte såra henne.

– Du talar som om det gällde en småsak.

– Det gjorde det ju också – för mig.

– Inte för henne i alla fall.

– Det visste jag inte då.

– Berätta vidare.

– Sedan ansåg Aina mig som sin egendom, och jag var nog dum att inte begripa det en gång. Jag begrep systematiskt ingenting, förrän det kom till en större scen och hon förklarade (*fy tusan, vad har Gunnel med det här eländet att göra?*), att jag hade bedragit och övergivit henne. Hon hade litat så fast på mig, sade hon. Hon grät, och jag var utom mig över vad jag hade ställt till, och så försökte jag trösta henne så gott jag kunde och smekte henne och bad henne inte ta det så hårt. På samma gång förklarade jag högtidligt – lägg märke till det, Gunnel! – att jag tyckte om en annan och aldrig hade menat det så. Hon frågade vem det var. Jag ville inte säga något, men hon förstod nog, att det var du. Smekningarna lugnade henne, men förklaringarna tycktes halka av. Efteråt kom nya scener. Hon tog mina smekningar som en kärleksförklaring, och mina ord fäste hon sig helt enkelt inte vid. Det hjälper inte vad jag säger. Det är uselt

av mig att berätta det här för dig, jag skulle aldrig sagt det till någon människa annars.

Han teg och tillade sedan plötsligt:

– Du förstår väl, att det har varit fullständigt oskyldigt hela tiden.

Gunnel såg tankfull ut.

– Oskyldigt har det väl inte varit, eftersom du har smekt och kysst henne, sade hon. Men det är inte det värsta. Det värsta är, att det låter så helt olika, när du och Aina berättar om samma sak. Vad som är säkert är att du har lekt med en kvinna och har ansvar för henne.

Det började skumma inom honom.

– Du, som anser, att det inte är dig jag håller av – nu skulle jag vilja fråga dig: *är det verkligen mig du dömer?*

– Vem annars? frågade hon förvånad.

Han blygdes över sitt infall och teg.

– Känner du Aina? återtog han lugnare.

– Jag hade aldrig sett henne, förrän hon kom upp till mig i går och bad mig hjälpa henne.

– Och nu litar du mer på henne än på mig? Du har känt mig länge. I två år har vi kallat oss vänner. Och nu – nu är du fullt förberedd på att allt vad jag säger kan vara osanning. För en människas skull, som du har träffat en gång!

– Jag kände igen mitt eget öde i hennes, sade Gunnel stilla. Det är därför jag vill ställa till rätta.

Han fnyste; det var hans sätt att skratta just nu. Då hade hans infall ändå träffat prick! Ställföreträdare! Lilla Aina hade beslutat utnyttja hans känslor för Gunnel och gått upp till henne för att skaffa sig en mäktig böneman – och Gunnel hade genast storsinnat lagt in sin stolta själs historia i den andras ord. Frikostigt och huvudlöst.

Med så lugn röst han kunde åstadkomma frågade han sarkastiskt:

– Du fordrar alltså, att jag gifter mig med Aina?

På nytt såg Gunnel tankfull ut.

– Nej, fordrar gör jag inte – för resten har jag naturligtvis ingenting att fordra i den här saken, sade hon allvarligt. Du påstår, att du inte tycker om henne. Men *kan* det inte ändra sig, Folke? Mig skulle du göra förfärligt glad, om du åtminstone ville försöka. Vill du inte?

– Nej.

Han stod framme vid fönstret med ryggen åt Gunnel. Hans sämre jag ältade oupphörligt en otillbörlig fråga, som hans bättre jag lika oupphörligt förkastade och kvävde, nämligen den: ’Vad är det egentligen Aina har sagt om mig, eftersom det inte stämmer med vad jag säger? Har hon ljugit på mig? Eller hur ser hon saken?”

– Ja, nu går jag, sade Gunnel och reste sig. Det är väl inte troligt, att vi två ser varandra mer.

Då vände han sig häftigt om. På ett ögonblick ingick hans bättre och sämre jag en förlikning i

kompromissens tecken.

– Gunnel – vad tror du om mig egentligen?

– I det här fallet förstår jag Aina bättre än dig, svarade hon med handen på dörrvredet. Du får förlåta, att jag har blandat mig i dina affärer så här. Det var för hennes skull. – Och nu vill jag inte, att du söker upp mig, Folke. Jag har misstagit mig för grundligt på dig för att kunna förlåta dig riktigt.

Hon nickade och försvann utan att ta honom i hand.

DET FÖRÄNDRAR SAKEN ...

Med ett ryck vaknade hon och satte sig upp. Och hela hennes väsen och hela rummet var fyllt av en absolut visshet: JAG SKA DÖ.

Långsamt samlade sig välbekanta möbler ur ovidkommande grått gryningskaos. Hennes egna möbler, hennes eget rum. Så påtagliga, så vardagliga, att allt som inte var påtagligt och vardagligt borde dunsta bort som romantiska dimmor i samma stund man fick syn på denna jordiskt skamfilade stabilitet.

Ändå fanns vissheten kvar. Den var verkligare än möblerna. Den var verkligare än vad som helst, den var grunden man kunde utgå ifrån och dra slutsatser ur.

Scenen hos doktorn i går, som hon tyckte hon hade sett så klart, den öppnade nu helt nya perspektiv, som en teaterscen, där bakgrunden dras undan och visar en fortsättning på djupet. ”Ja, jag ringer i morgon då, innan fröken går till tidningen.” Och under den vänliga minen låg ett allvar, som hon inte märkte i går men nu tydligt såg för sig. Medan hon sov, hade det stigit till ytan. Och under röstens farbroderliga lugn å ämbetets vägnar darrade en liten menande underton av medlidande och oro – i går uppfattade hon den inte medvetet, men någonting inom henne måtte ändå tydligen ha inregistrerat den, för nu hördes den mycket väl, när hon lyssnade i minnet. Hon kunde inte säga, om hon urskilde tecknen, därför att hon nu i alla fall visste allt, eller om hon nu visste allt, därför att de förbisedda tecknen hade gjort sig förnimbara och klara under sömnen. Vad hon visste var: JAG SKA DÖ.

– Det förändrar ju saken! viskade hon, som om hon ville urskulda sig för att inte alla mått och steg redan var vidtagna.

Så kom det störtande, virvlande, forsande som ett vattenfall, kvävde henne med sin ofattbara brådska – – – ångesten drog åt strupen, så hon knappt kunde andas – – – Bråttom! Det var bråttom! Vem visste hur kort den tid var som hon ännu hade på sig – och allt detta måste göras!

– – De steg upp omkring henne, pockande, oroliga att inte få sitt, och alla hade hennes drag – hennes olika jag, alla med mycket bestämda fordringar: på en fullbordan, åtminstone punkt efter meningen, något som skulle kunna gälla som avgångsbetyg ... hon hade en dunkel känsla av att hon i grund och botten inte kunde med dem, och ändå hade hon ansvaret för hela skaran och plågades av att inte ha uppfyllt allan rättfärdighet mot dessa sina barn – hon skulle visserligen ha givit en hel del för att slippa höra deras anklagande röster, men man kan ju inte bära sig åt hur som helst, och så störtade hon sig med asketisk beslutsamhet rakt in i deras klagomål – nu som så många gånger förr.

Den mest imponerande, den som först och starkast drog uppmärksamheten till sig, var Erna Högström Journalisten. Otvivelaktigt ett namn, om också inte bland de största. Ett namn att vårda. Ett ämne för minnesrunor, kanske också för omnämnanden i verk som behandlade pressen. Ett namn med principer och åsikter i många frågor. Hon hade spirat ur ett oansenligt frö, i och med den första blyga artikeln ”Är svensken gentleman?” och småningom vuxit till en viss betydelse – ett historiskt-lexikografiskt väsen med

föregångare och efterföljare, laddat med påverkningar från många håll, kort sagt ett intressant tidssymtom, icke utan personliga drag.

Och denna Erna Högström Journalisten grep henne med järnklor och fordrade sin rätt, sin solklara rätt. Artikeln om Gifta kvinnor i statens tjänst. Artikeln om Skolbarnens tandvård. Och det andra, detta som hon hade på hjärtat och hade haft där länge men ännu inte riktigt kunnat formulera, om föräldramyndigheten ... Och hela den närande rymd av stora möjligheter, ur vilken Erna Högström Journalistens linjerena lexikongestalt sköt upp som ett träd och som kunde givit henne så mycket mera, mer färg, djärvare linjer, men som hon nu skulle avstängas från för alltid – – – Nu stod hon där som kärande, och med rätta: den betydelse hon annars kunde nått, den skulle nu tas ifrån henne – vart?

Men strax bredvid Journalisten dröp en annan, mindre och torrare Erna Högström fram ur mörkret och viskade med saklig röst: Omorganisation av avdelning C4 på tidningen. En helt annan metod i fråga om reportaget. Kommer någon att genomföra det nu? Det borde redan varit gjort. Allt som ska göras borde man göra genast, annars kan det så lätt bli för sent, det borde du ha insett.

Suddigare i linjerna, blekare i färgerna, men mjukare, inte så bysantinskt oåterkalleliga utan lite mer åtkomliga för kommande tiders mildrande revisioner, sträckte två fordringsägare sina anklagelser mot den svarande: Erna Högström Vännen och Erna Högström Släktingen. Den förra, jämförelsevis uppriktig, jämförelsevis trofast, räknade upp namn till ett antal som kom delinkventen i sängen att svettas. Så många brev att skriva. För sin heders skull, för sin vänfasthet, också där hon just ingenting hade att säga. Ja ja, i morgon. Uppskov är en djävulens list. I morgon. Och Erna Högström Släktingen, ljushårig och ganska rar trots sina vågade åsikter, halvt det förlorade barnet och halvt familjens hopp – båda på trettiosjunde året – plockade fram nya namn i oändliga rader, också de hungrande efter brev och visiter. Faster Lilly! För övrigt hade de inte mycket gemensamt, men naturligtvis, *ja!* Hon *var* skyldig henne ett brev. Snart snart. Nej, inte snart, utan i morgon. Nu var det bråttom. Det här förändrar ju saken.

Men romantiskt full av liv, färgrik, fast något osäker i konturerna – det är nämligen lättare att urskilja sin spegelbild bland en stor likartad grupp av människor än hos en enda välkänd individ – böjde sig Erna Högström Älskarinnan intill hennes öra och väste: Du kan inte skiljas från Karl på det här viset. Det är ju inte likt nånting. Åtminstone får ni lov att ha en ordentlig uppgörelse, så han äntligen få veta *varför* ...

Då vred hon på knappen, så det blev ordentligt ljust. Att ligga så här och våndas stod hon inte ut med, något måste göras. Så steg hon upp, svepte morgonrocken om sig och satte sig vid skrivbordet.

Nej, inte brev. Det orkade hon inte så här dags – halv fyra var klockan. Men några stolpar kunde hon sätta upp, organisera det nödvändigaste i förväg, så som hon ofta under sömnlösa nätter brukade ligga och organisera den kommande dagens arbete. Då hade man åtminstone en illusion av att något blev uträttat.

Ja, hon kände igen alltihop. I grund och botten – *var* något verkligen förändrat? Hela kören av plågoandar omkring hennes säng var henne välbekant, alla alla hade hon träffat var och varannan dag, de koncentrerade sig bara nu för det var så bråttom.

Hon skrev fort, med små bokstäver:

NÖDV.

1. På tidn.

a. artikl. om Gift kv. i statstj. Skolb:s tandv. *Aukt.*

b. omorg. av C4 o reportaget.

2. Privat.

lämna igen böcker till Rita, Valborg. Brev: faster Lilly, tant Lo, Inga, Tyra *Karl.*

Testamente, nå det hade hon. Hastigt drog hon ut lådan som för att ändå förvissa sig om att det fanns – som när man plötsligt grips av skräck vid tanken på att man *kanske* inte släckte ljuset i tamburen och måste springa tillbaka uppför alla trapporna och andfådd låsa upp dörren för att äntligen konstatera, att man ändå måtte ha släckt. *Testamente, Erna Högström* stod det utanpå det bruna kuvertet – hon gäspade, stack in det på sin plats igen och sköt till lådan med en smäll. Det var inte så innehållsrikt – några böcker till Malin, resten till brodern, Alf. Allt i sin ordning.

Det var för resten mycket mer, bestämt ... Något lika välbekant som allt det andra, något hon hade legat och tuggat på om nätterna, när hon inte kunde somna, tillsammans med breven, artiklarna och C4. Något som var viktigt att det blev av så fort som möjligt – men vad?

En glimt av ett småleende for över hennes spända ansikte, där hon satt vid skrivbordet i sin ensamhet. Nu hade hon det: ylleklänningen, som skulle lagas ... Så löjligt att sitta här nu och tänka på den och oroa sig som för en tung plikt. Klänningen! Den behövde hon ju inte, om hon skulle dö. Den fick de efterlevande lappa.

Så härligt.

Hon blev alldeles stilla, som om en horisont långt borta långsamt började dagas, vidgas och vidgas och fyllas med allt vitare ljus. Hon hade mest lust att skratta – – – av glädje – – – lättad och återbördad till barndomens sorglöshet. Detta: JAG SKA DÖ – det var ju egentligen något helt annat än hon först hade tänkt sig.

Inte något som pressade henne, utan något som släppte henne lös.

Det var inte någon brådska alls. Ingen stod och hotade henne med laga påföljd – tvärtom, hon hade en hemlig frikallning i fickan – osynlighetskappan – Aladdins ring ...

Hennes ögon rundade sig med ett okynnigt uttryck, som hos ett hittills mönstergillt skolbarn, när det för första gången beslutar sig för att skolka, med hela äventyrets vidd i sikte.

Med nästan tjuvpojksaktig elakhet ögnade hon igenom vad hon hade skrivit:

NÖDV.

1. På tidn.

a. artikl. om ... b. omorg. av ...

NÖDV. var det ja. Skulle inte bli gjort utan henne. Rätt åt dem i så fall ... dem ... hon tänkte redan på *dem* som en obestämd grå massa: de som hon lämnade – – – . Det ligger en hel del högfärd i den tanken att man skulle vara oumbärlig. Högfärd eller självplågeri, kanske mest självplågeri.

2. Privat.

Lämna igen böcker ... Det fick de sannerligen sköta om själva ... de ... de ...

Brev: faster Lilly, tant Lo, Inga, Tyra, *Karl.* Hon ville inte. Hon ville helt enkelt inte. Ingen kunde komma åt henne för det numera. Slut på slaveriet. Likgiltigt vad de väntade eller inte väntade av henne. Ansvar? Men

om hon bara skrattade och räckte ut tungan och dog, vad kunde de göra henne! Hon andades in djupt som för att fylla lungorna med en frihet och makt, som hon aldrig känt maken till. Oåtkomlig! Okränkbar! Suverän!

Halvhögt formulerade hon för sig själv: *Allt det där hör livet till. Det är inte mitt jobb längre.*

Så gick hon tillbaka till sängen och kröp ner igen, drog täcket över sig och låg stilla. Allt var lugnt, som om en stor mara äntligen hade släppt sitt tag, lugnt och lätt, sånär som på en liten exalterad uppsluppenhet åt hjärtat till. Detta är väl ändå knappast ett värdigt sätt att möta döden, sade en fasterlillyliknande röst inom henne, men hon gendrev den: inte ens det behövde hon numera bry sig om – av alla som skulle närvara vid hennes begravning var hon den enda som inte behövde ansvara för sitt uppförande. Ett privilegium, kära faster. Jag tänker också ta vara på det så länge jag kan.

Driva och flyta med floden mot något alldeles främmande, ett pliktlöst barmhärtigt främmande ...

”Flickan från Seine” dök upp i hennes minne. När hon första gången häpnade inför det överjordiska leendet och frågade sig: ”Är döden sådan?” kunde hon samtidigt inte värja sig mot känslan att det låg en liten liten nästan omärklig smula impertinens inbäddad i all den himmelska upphöjdheten. Nu förstod hon att hon hade sett rätt och varför det måste vara så.

Den exalterade undertonen gav vika och smalt bort, och hon låg på rygg och tänkte inte på annat än det sköna jämna lugnet i andetagen. Då, först då steg Alf fram i hela sin kära livslevande säregenhet. Som ett namn hade han halkat genom hennes kontrollerande uppräkningar, när hon höll det bruna kuvertet i sin hand, mer hade han inte sysselsatt henne. Och ändå var han inte bara hennes enda nära släkting, utan också en av de människor som stod henne närmast i världen. Kanske det just var därför hon så sällan kallade fram honom i minnet. Det behövdes inte. Han var säker som en fixstjärna, ställde inga fordringar, och hennes tankar kretsade oroligt kring vardagsplikterna och kring människor som hon kände sig ha tunga skyldigheter mot. Synd egentligen. Det var roligt att tänka på Alf. En människa är ändå en praktfull sak, när hon är bra. Erna låg och såg på sin bror och vände på alla hans smådrag med ett förnöjt leende och en varm väta i ögonvrårna. Vad det var längesen hon träffade honom! Hon beslöt inte söka upp honom, hon var inte alls i några beslutag nu, sådant behövde hon inte bry sig om längre – men hon kände på sig, att hon snart skulle komma att gå dit i alla fall.

Och Malin, kära Malin, som bodde långt bort och som hon nästan aldrig träffade och sällan skrev till och som hon ändå tyckte bodde vägg i vägg med henne. Roligt att Malin fanns. Hon hade nästan inte haft tid att tänka på henne. Och andra människor, som hon ingenting var skyldig och som hon därför i sin pliktjagade ängslan nästan hade glömt – de fanns där ändå, enbart till glädje, som en uppmuntran och vila. De dök upp, och hon behövde inte hålla fast dem, inte skriva upp deras namn, det var likgiltigt om de kom eller försvann, de var säkra som hennes egna andetag och lika livgivande, lika livsnödvändiga. Allt var likgiltigt, om det kom eller försvann, det livsnödvändiga bara fanns och var lugnt och säkert och andetag ...

Innan hon somnade på allvar, spratt hon till en gång och tänkte: Men jag har ju kommit fram till livets första grund och självklarhet, nog hade jag väl tur som fick veta ...

Och bortom all logisk verksamhet hisnade hon plötsligt i en metafysisk svindel inför den bottenlösa, jättelika, anonyma verklighet hon själv rymde, väsensskild från alla hennes officiella jag med namnet Erna Högström.

Hon väcktes av en telefonringning, hon hade försovit sig. Det var doktorn:

– Ja, nog skulle jag som sagt råda fröken att vila sig grundligt i en fjorton dar eller så ... Annars var det inget

farligt – – – Såg jag allvarsam ut? Det är inte omöjligt, det kunde varit värre. – – – Såå? Det var fröken säker på? Inte av det här åtminstone, det garanterar jag. Annars kan man ju för all del säga att aningen var sann också på sitt sätt, för dö ska vi ju alla en gång – men det behöver ju inte vara precis med detsamma för det ...

SÖNDERRIVET BREV

Señora!

Kommer ni ihåg mig? Nej, knappast. Hur skulle ni kunna det, när till och med jag måste tillstå, att allt vad jag tydligt minns av er är färgen på ert hår – och till och med den förefaller mig numera abstrakt, som när man läser i en roman: ”hennes hår var som guld” – och så era ord, som jag upprepade, tills jag inte längre kunde urskilja ert tonfall bakom mitt eget.

Jag skriver, därför att jag händelsevis befinner mig här i ert land och er stad och har fått veta er adress. Jag reser snart och tänker inte göra något försök att träffa er – inte så som om ett återseende skulle behöva innebära en besvikelse, långt ifrån, snarare skulle det bli en helt ny bekantskap – men jag har ingen anledning att göra er bekantskap, lika litet som ni har någon anledning att göra min.

Men ni har ingripit djupt i mitt liv. Skriver jag för att tacka er? Jag vet inte ens, hur mycket ni menade av det som verkligen hände mig, kanske förutsåg ni allt, kanske var det bara en lek och en nyck från er sida. Men vi har alla en drift att låta cirkeln sluta sig, att se en början förenad med en fullbordan, fiskarens tro på under, när han finner en dyrbar ring i fiskens inre, och hans ängslan och oro, innan han fått återställa klenoden till dess ursprunglige ägare – som om mycket berodde på det. Jag vill sluta cirkeln helt enkelt, därför skriver jag.

Ert hår kan inte längre vara som guld, det bör vara grått nu, señora, ty jag, som den gången var en pojke på sexton år, jag är nu redan en man på fyrtio. Sexton år! Och ni vädjade till min manliga heder. Var det på skämt? Visst är, att jag tog det på allvar, så allvarligt som man kanske bara kan vid sexton år, då mandom och manlig heder ännu tycks ligga i ens tafatta händer som något nytt, jättehögt, ännu oprövat – och ofläckat! – men mystiskt lika väl i sin fordrande stränghet som i sin stolta överlägsenhet. Ni ler. Jag misstänker att ni var slugt medveten om det magiska i era ord. Ja, le, señora, jag ler med er! Så mycket har jag sett av världen sedan dess, att de ädla och högtidliga orden har upphört att träffa mitt hjärta. Jag vet, att de oftast döljer fördomar och bojor, att vi måste bryta oss ut ur de magiska formlerna för att kunna se tingen själva som de verkligen är och inte fastna under onödiga bördor. Och ändå, señora... Jag har sett så många hedersbegrepp, i mina ögon tomma eller innehållsrika – i ägarens egna ögon alltid fulla av djup betydelse – men själva tanken på en heder tycks mig vara det stora hjälpmedel människan har för att hålla sin stolthet och därmed också sin skönhet levande – manlig heder eller kvinnlig, eller mänsklig, heder ärvd från många släktled eller svårt förvärvad i kampen mellan egna stridiga impulser – en illusion, om man vill, en frivillig börda, men den håller vår rygg rak som de tyngda karyatidernas. Ni har kanske sett Erechtheions karyatider? Hur skulle de stå så stolta, om de inte hade hela templets tyngd att bära? Sådan är människan. Och hade ni inte den gången talat till mina sexton år med magiska ord, så hade jag kanske inte heller vetat allt detta. Ty hade jag då någonsin blivit ensam?

Ni tror inte, och jag är viss om att ni aldrig heller har trott, att jag älskade er, señora. Ni visste för mycket redan då för att anta något sådant. Jag var en sextonårig gymnasist, och jag såg, att era blickar sökte mig var vi möttes och särskilt i vimlet på promenaden. En gång vände ni er om efter mig ... En blond främling, en vacker kvinna vände sig om efter mig, inte en flicka av min egen ålder – dem föraktade jag smått, halvt barn som jag ännu var – utan en redan mogen kvinna, vars intresse för min unga person gav mig en högre värdighet, kom mig att räta på ryggen och tvang mig besvara utmaningen. Ni var gift – det var en syndens

krydda, som gjorde er mer lockande. Jag var övermodig för att dölja min blyghet, för att inte säga fruktan – å, ni minns nog, hur dumt jag bar mig åt, eller har ni glömt det? I varje fall har ni förlåtit mig, eftersom jag till och med har förlåtit mig själv, fast det länge satt som en tagg i min fåfänga. O señora, hur kom äntligen den underliga kvällen på terrassen?

Jag är övertygad om att mitt minne bedrar mig, när jag tror mig kunna återkalla dofterna i luften, det knastrande gruset, syrsorna, mörkret. I själva verket har jag många gånger sedan känt samma dofter och hört samma syrsor, och alla smälter ihop till ett för mina tankar, men det är därför att de den gången oåterkalleligen fick den djupa betydelse för mig som de sedan behållit. När syrsorna hörs en mörk junikväll, blir mitt hjärta oroligt i mig, som om jag väntade på ett under. Varför? frågar jag mig själv, och ögonblicket efteråt vet jag svaret. Är det inte egendomligt, att en så ovidkommande sak som syrsor kan borra sig djupare in och sitta fastare kvar än till och med minnet av ert hår, som jag vet var som guld? Hade det kanske varit annorlunda, om jag verkligen älskat er? Jag är inte säker på det. En förälskelse kan vara en spegelbild på ytan, söker man djupare ner, får man kanske se andra och opersonligare ting.

När jag stod där i mörkret ensam med er, var min puls inte så alldeles normal. Mina tankar, mina känslor var långt ifrån oskyldiga, men när man är sexton år, är det lyckligtvis långt mellan tanke och handling. Man är kanske ännu för nära riset och skamvrån för att våga kasta eftertanken överbord. Och jag var så rädd ...

För att skydda mig pansrade jag mig med fientlighet och började ställa er till ansvar för era blickar. Vad ni måtte haft roligt åt mig! Och min förlägenhet, när ni lugnt förklarade, att jag var vacker – ”vacker som en ung gud”! Smickrande, och på samma gång ett dråpslag mot min värdighet. Jag rodnade i mörkret mitt i korselden från syrsorna, ty jag visste, att jag var vacker, men jag var inte van vid att höra det. Och kunde jag annat göra än försöka omfamna er, löjligt häftigt, så att jag själv märkte, hur komiskt det verkade, och skämdes? Jag var utom mig och förtvivlad snarare än lycklig.

Vad ni unnade mig, de oskyldiga kyssar jag fick – skulle jag verkligen inte fått dem utan att svära den där eden – vid min manliga heder? Säg nej, señora. Ty visserligen skulle syrsorna kanske också då haft samma djupa och outgrundliga inverkan på mig, men det hade också varit allt ...

Ni vek undan och sade: ”Låt mig vara! I morgon berättar ni för era vänner: Så och så gjorde jag, och så och så var hon ...” Och ni bad mig svära en ed att tiga – svära vid min manliga heder. Och jag svor. Det ögonblicket var jag ensam med syrsorna under himmelen. Är det löjligt? Men jag är nu redan fyrtio år och har sett mycket, och ändå är detta ett av mina underligaste minnen.

”Det är inte för min skull”, sade ni sedan borta i mörkret. ”Jag reser ju och kommer aldrig igen. Men det är vackrare så, och ni behöver det själv – ni behöver en aldrig så liten ensamhet.” Och sedan minns jag inte, om det sades någonting mer.

Kommer ni ihåg detta lika tydligt som jag? Eller – tydligt är dumt sagt, allteftersom mitt lynne skiftade i ljust eller mörkt, kunde jag höra helt olika tonfall bakom orden. Ni talade om ensamhet. Måste ni inte då ha vetat, att ni gav mig en invigning? Men en annan gång lät alltihop som hån och gäckeri.

Ni visste mycket – ni hade alldeles rätt. Utan den där eden skulle jag snart ha förvandlat mitt äventyr till en lustig historia och i stället fått ett visst rykte som don Juan. Det hade varit kärt för min sextonåriga fåfänga – men min manliga heder var mig kärare. Och så fick jag en ensamhet – en aldrig så liten ensamhet.

Att ha en hemlighet alldeles för sig själv – ty ni var ju snart borta och försvunnen ur min synkrets – är en underlig och högtidlig sak. Det finns kanske naturer, som har lätt för att sluta sig kring hemligheter; jag hör inte till dem. Jag var förvånad över att finna en levande rymd runtomkring mig, en upplevelse, som hade sitt värde i sig själv, utan att någon i världen visste om den eller uttalade sig om den, något som jag ensam hade

att umgås med. En aldrig så liten ensamhet.

Den som en gång har gjort en liten resa, blir sedan aldrig mätt på resor. Har inte ni, señora, som reser mycket, också gjort den erfarenheten? Så var det också med min nya ensamhet. Jag ville ha mer. Man kunde också säga, att den var ett litet frö, som utvecklade sig till ett stort träd, en susande värld av ensamhet, i vars skugga jag nu sitter. Jag har lärt mig se med egna ögon, tänka egna tankar och leva ett liv, som har mycket litet att göra med andras omdöme, men därför är så mycket mer beroende av mitt eget och alltså fortfarande håller sig inom karyatidernas landamären. Jag tänker mig, att den som bär på en hemlig outtalbar böjelse eller en dröm som är för svindlande att berätta måste känna till min värld. Det är möjligt, att jag skulle hittat dit av någon annan anledning, om vår hemlighet inte hade varit – men vad är säkert här på jorden? Om med avsikt eller inte, så har ni givit mig mycket, señora.

Att jag nu talar om allt detta för er, är en svaghet. Men har jag inte tillräckligt säkert fäste i allt det som under åren har samlat sig kring en liten början, för att jag skall ha råd ... Nej, señora, jag har inte råd, och jag kommer inte att skicka er mitt brev. Cirkeln kommer aldrig att sluta sig. Fiskaren nänns inte lämna tillbaka den dyrbara ringen, som ödet har givit i hans våld ...

KURT BERGMAN MÖTER ORIENTEN

Kurt Bergman kunde inte sova. Han vände sig oroligt i sin bekväma säng på Hotel Europa i Sarajevo. Det var något som besvärade honom i hans halvvakna tillstånd: ett ansikte, som dök upp på nytt och på nytt och som inte ville passa in någonstans.

Han var här, i Sarajevo, en stad vars namn för en främling lät som ett hot och en förbannelse, alltsedan det världshistoriska skottet lossades här. För den som stod mitt i det levande nuet avslöjade sig något mer: ett möte mellan öster- och västerland, en blandning av sju olika religioner och åtminstone tre olika kulturer.

De båda gångna dagarnas upplevelser dansade ringdans för hans slutna ögon, muhammedanska begravningsplatser, judiska begravningsplatser, synagogor, moskéer och kyrkor, svartbeslöjade kvinnor och österländska basarer – och mitt i allt detta hans obeskrivligt älskvärde guide, en före detta österrikisk officer, numera anställd på resebyrån – med de mest soliga wienska umgängesformer och de mest drastiska berättelser från kriget, som här på Balkan tydligen hade haft gemytligare sidor att uppvisa än vid de stora huvudfronterna. Men det var inte överstens ansikte, som förföljde honom.

– Vi måste gå till stadens förnämsta guldsmedsaffär, hade översten sagt. Det är ett vida känt namn. Inte bara för sina utsökta varor för övrigt.

Bergman hade velat fråga närmare om de andra orsakerna, men något hade kommit i vägen. Och de hade gått till huset Goitch och sett storartade ting. En ung man hade tagit emot dem och visat dem omkring bland härligheterna – snarare ljus än mörk, i europeisk dräkt men med fez, alltså muselman, och Kurt Bergman hade konstaterat, att österlänningen varken åstadkoms av utseendet eller av dräkten, utan av något visst i hållning och sätt, en hållning mot livet, det var svårt att uttrycka det riktigt klart ...

Plötsligt satte han sig upp, klarvaken. Där har vi ansiktet! Inte den unge mannens ansikte, men en likhet ...

– Det här var inte Hasan Goitch själv, det var hans yngre bror, hade översten sagt, när de lämnat affären.

Men likheten ... Det var den där underliga historien på tåget.

I samma kupé som han själv befann sig också två andra män. Den ene var en jämförelsevis färglös person, som man kanske inte skulle lagt märke till, om han inte själv hela tiden gjort allt för att inte märkas. Han såg

tankspridd ut, när man tittade på honom, satt försjunken i en bok, men vände nästan aldrig något blad. Kurt Bergman iakttog emellertid, att han behärskades av en underlig oro: det behövdes bara, att den tredje i kupén gick ut i korridoren, så miste boken ögonblickligen sitt intresse för den färglöse, och en minut efteråt stod också han vid ett fönster där ute, liksom gripen av en plötslig lust att betrakta landskapet på den sidan järnvägen en stund. När den tredje kom in igen, var också den färglöses nyfikenhet stillad, och han återvände till sin bok.

Den tredje i kupén – det var ansiktet, som förföljde Kurt Bergman.

En ful man, klumpigt byggd och med tunga drag under sin fez. Men på något sätt betydande. Som med en osynlig makt behärskade han kupén, fyllde luften, drog till sig ens uppmärksamhet, sysselsatte ens tankar. Själv lugn, utan att besväras av de andras närvaro, satt han stilla i sitt hörn med orientalisk värdighet. Då och då tog han en promenad i korridoren, alltid följd av den färglöse, och kom in igen med en aning av hån kring munnen.

Trots hans fulhet var likheten mellan honom och den yngre Goitch påfallande.

Frampå kvällen – det kunde väl vara två timmar från Sarajevo – hade Kurt Bergman blivit törstig och gått ut i restaurangvagnen för att få något drickbart. När han skulle gå tillbaka, såg han i restaurangvagnens korridor den fule medpassageraren vid ett öppet fönster. Han drog just tillbaka händerna – eleganta, smidiga, skickliga händer – som efter att ha kastat något genom fönstret.

Tåget passerade just en viadukt. Kurt Bergman uppfattade, att något vitt föll genom skymningen och att något rörde sig på sluttningen: en karl.

Den hemlighetsfulle fortsatte in i restaurangvagnen, tydligen obehagligt berörd, då han fick syn på sin medpassagerare. Denne uthärdade hans skarpa blick och återvände till kupén. På vägen mötte han den färglöse, som skyndade efter sitt offer. Bergman hade god lust att hångrina åt den lille spionens brådska, men aktade sig.

Den fule och betydande mannen måste vara Hasan Goitch, tänkte Kurt Bergman. I morgon frågar jag min överste, på vad sätt namnet Goitch är känt utom för guldsmedsarbeten. Nu kan jag sova.

– Å, har jag inte berättat det? svarade översten nästa dag på den unge mannens fråga. Hasan Goitch var en gång ledare för det muselmanska partiet. Numera är partierna avskaffade, som ni vet. Det finns de som påstår, att de existerar i alla fall, och säkert är, att höga vederbörande håller sig underrättade om Hasans göranden och låtanden. Om man nu får tro på hörsägner.

Bergman berättade historien från tåget och slöt:

– Bör man kanske anmäla saken? Översten såg ledsen ut.

– Vet ni, sade han, för det första kan ni ha misstagit er. Det kanske inte var Hasan. För det andra är det inte så säkert, att det kunde göras något nu – det enda ni säkert skulle åstadkomma vore bråk och obehag för alla parter. Själv vet jag inte ens om jag ska tro på sådana intriger. Jag umgås rätt mycket i muselmanska familjer, och jag har det intrycket, att de allihop är särdeles lojala.

Att han skulle misstagit sig, trodde Kurt Bergman inte på. Att det skulle bli bråk för alla parter var väl däremot sannolikt. Överstens förnämsta skäl för att vilja avhålla honom från alla mått och steg var kanske just att han inte ville se någon av sina personliga vänner inblandad i otrevligheter. Nå, det var ju att respektera, och vad man inte lägger sig i behöver man inte dra sig ur.

Som för att ytterligare beveka honom, sade översten småleende:

– Om ni inte har något emot det, skulle ni kunna följa med min hustru och mig på besök i en muselmansk familj i kväll.

Det ville Kurt Bergman gärna vara med om. Av översten fick han sina instruktioner: inte ta värdinnan i hand, för allt i världen, en gift kvinna fick inte röra vid en annan man än sin egen. Det hade hänt, att en spädlemmad ung europé hade blandat in sin hand bland de avskedstagande damernas och sedan stolt utropat sin missgärning – det hela hade slutat med att värdinnan fick gråtkramp, och gästen var tvungen att förneka faktum för att trösta henne. Fånigt, tänkte Kurt Bergman. Onaturligt. Men han lade de nyttiga lärdomarna på minnet, högst upplivad vid tanken på ett exotiskt äventyr.

På kvällen hämtade han sin ciceron och hans fru, också hon särdeles älskvärd, trots svällande ålder och starkt pålagda färger, och full av förväntningar steg han in i den muselmanska familjens våning.

Den var halveuropeisk, som det mesta i denna förvirrade stad, där lärare i koran traskade omkring med vit huvudbindel och paraply. Damerna, i korrekt aftontoalett, konverserade belevat bakom sina svarta slöjor, och herrarnas fezer gav sina bärare en anstrykning halvt av pascha, halvt av gammaldags husfader från långpipans och kalottens tid. Familjen var egentligen mycket litet traditionsbunden. Men Kurt Bergman fångade girigt de stänk av orient, som ändå mötte honom överallt: i formen på vaser och fat, i dukmönster och mattor, i umgängesvanorna. Från de obetydligaste föremål steg där ändå upp en doft av en urgammal tradition, en värld så främmande för honom, nordbon, att han nätt och jämnt snuddade vid ytan.

Det dracks turkiskt kaffe, det pratades. Kurt Bergman, som var slavist, kände till språket så mycket, att han hjälpligt förstod vad som talades och hjälpligt kunde uttrycka sig. Vad värdinnan nu sade, förstod han emellertid inte. Översten förklarade:

– En ung flicka kommer hit och sjunger för oss i kväll. En förtjusande varelse för övrigt. I förtroende kan jag tala om för er: hon beskyddas av Hasan Goitch.

Beskyddas? Vad menas med beskyddas? Hm, tänkte Kurt Bergman.

Flickan kom också mycket riktigt en stund senare, åtföljd av en äldre dam, som sannolikt inte var hennes mor, ty hon var obeslöjad, alltså ogift, och tycktes överhuvudtaget helst hålla sig i bakgrunden. Ett stilla, rent, omutligt ansikte hade denna äldre kvinna.

– Miriam! Miriam! Så roligt att få se dig! ropade damerna och trängdes omkring den unga flickan.

Hon var kanske femton eller sexton år, smärt, till och med späd, med stora bruna ögon. Hon gick över golvet med skygga, liksom vajande steg och slog sig ner i närheten av flygeln. Kurt kunde lätt iaktta henne från sin plats. Det var ett egendomligt skiftande ansikte, där skiftningarna mindre tycktes åstadkommas av ett livligt minspel än av fina dagrar och skuggor, som jagade varandra innanför den genomskinliga hyn.

Värdinnan satte sig vid flygeln och ackompanjerade henne, då hon sjöng serbiska folkvisor. En hög, klar röst, mycket ren. Det låg något barnsligt i föredraget, troskyldigt-hängivet och samtidigt som ur ett avlägset fjärran, som om alla de stolta och heta sångerna vore dröm och inte levande liv. Bara då och då skymtade en varm underton som den orört ungdomliga doften från en teros.

Kurt grep om armstödet. Tingen omkring honom blev plötsligt öververkliga och fatalt oundvikliga. Den långhalsade vattenkrukan i hörnet (”grundformen lånad från kalebassen”, sade föraren på museet, men Kurt visste sig aldrig ha sett en kalebass) blev med ens onaturlig och vedervärdig, och dess utsmyckning i arabiska bokstäver, troligen ett av Allahs nittionio namn (nittionio, varför i all rimlighets namn just

nittionio?) blev meningslös och oberättigad. Vad hade allt detta att göra med en barnslig röst och doft av terosor?

”Hon beskyddas av Hasan Goitch”, ekade överstens ord i hans öra. Han hade en känsla av att han ville springa upp och slå ut väggarna för att drömmen skulle brista och han själv stå på någon av sin barndoms självklara ängar bland prästkragar och klöver, tillsammans med Miriam. Hasan! Den fula paddan. Vad ville Hasan Miriam? Må hin ta alla paschor och harem och orientalisk yppighet! Må hin ta Hasan Goitch!

I vilda fantasier à la *Flykten ur seraljen* vandrade han hem till Hotel Europa den kvällen. Hur skulle han övertala henne att följa med? Hur skulle han alls komma till tals med henne? I kväll hade hon hela tiden suttit omringad av husets damer. Han kunde kanske sagt något till henne, men vad skulle han sagt mitt bland alla dessa främmande människor?

Den äldre kvinnan med det plikttrogna ansiktet var avgjort inte att leka med. Kanske det fanns någon hemlig ingång till huset, kanske någon lönntrappa, kanske han kunde arrangera något tillfälligt möte utanför hennes port?

Redan dagen därpå, sedan han liksom i förbigående fått översten att nämna hennes adress, klättrade han uppför sluttningen mot ”turkstaden”, där de gammaldags ”turkiska” husen genom sina utskjutande övervåningar gjorde de krokiga och backiga gatorna än trängre och trägaller för fönstren betecknade harems läge.

Följande morgon tvärvaknade han med hjärtklappning och kom i en blixt ihåg hela situationen. Otroligt, det som hade hänt honom i går, otroligt, att det verkligen såg ut att finnas en möjlighet. Visserligen varken hemliga ingångar eller lönntrappor, men en tjänstflicka. Besticklig? Det vore väl otur annars.

De hade haft en stilla flirt på var sin sida om staketet, medan hon tvättade kläder där innanför, och han hade fått veta en hel del. Den plikttrogna äldre kvinnan var en avlägsen släkting till Hasan. Hon skötte en liten butik nere i staden och for då och då till Beograd i affärer. Om Miriam vågade han ingenting fråga.

Långsamt gick dagarna, var och en full av äventyr och spänning en kort stund och av oändlig väntan för resten. Överstens sällskap, som förut varit så intressant, hade plötsligt blivit vanligt och alldagligt. En vild handlingsdrift hade bemäktigat sig Kurt Bergman, och de stunder på dagen, då han inte kunde tillfredsställa den genom att steg för steg närma sig målet, yttrade den sig som oro. Då drev han genom staden på måfå, utan att kunna uppbringa intresse nog för att se och förstå något nytt.

Den dagen, då han kommit så långt, att han understödd av klingande mynt vågade be flickan smuggla in en gåva åt Miriam, en vacker bok med reproduktioner av italienska mästare, hade hon för första gången börjat tala om Hasan personligen. Hon visade en nästan löjlig skräck för att han skulle få reda på saken. Kurt frågade vad som kunde hända henne, och hon svarade: ”Jag vet inte, men det är inte det...” Och ändå var det tydligt, att hon hellre ville mista ett öga än upptäckas av Hasan på sådana vägar.

Inom Kurt Bergman spirade ett hat mot Hasan, nej, det spirade inte, det hade det gjort för länge sedan, men det slog ut i blom. Den fulingen med den hemlighetsfulla makten, den orientalen – till tro och tradition om också inte till ras – med en kännares smak då det gällde unga flickor, den politiske äventyraren med sina hemliga budskap – ännu var det kanske inte för sent att komma åt honom. Regeringen var obönhörlig, när det gällde stämplingar, och alltför noga med formerna var man inte heller, särskilt mot förut misstänkta.

En hel eftermiddag använde han till att sätta upp en angivelse. Noga beskrev han vad han sett på tåget. Nederst lämnade han plats för sin namnteckning. Den kunde bevittnas av ett par tillfälliga bekantskaper från ett kafé.

Det blev emellertid inte av, att han sökte upp dem följande dag, ty när han tidigt på morgonen stod utanför Miriams hus, möttes han av tjänstflickan med den underrättelsen, att i dag hade hennes matmor rest till Beograd.

Blek och med darrande händer bredde han ut sina sedlar framför ögonen på den ännu blekare flickan: ville hon släppa in honom?

Efter en hård strid med sig själv samtyckte hon, men först sedan han svurit att inte röra Miriam, bara tala med henne.

Och i solnedgången stod han på nytt framför dörren med en väldig rosenbukett. Utan att få fram ett ord, pekade tjänstflickan mot övre våningen, drog till dörren efter sig och började springa utför backen. Vart sprang hon? Förmodligen ville hon ge sig sken av att ha varit borta, om saken trots allt skulle komma fram.

Han gick uppför den knakande trappan, gick efter ljudet av ett instrument. Han knackade på dörren. Instrumentet tystnade. Han tog i dörren, den var olåst, och han steg in.

Vid fönstret satt Miriam på den låga bänken, som löpte runt väggen, med ett slags banjo eller mandolin i knät.

Under vägen hade han tänkt över, hur han skulle uppföra sig och vad han skulle säga, och kommit till den slutsatsen, att han naturligtvis skulle uppföra sig som den moderne västerlänning han var, kanske inte precis säga: ”Tjänare, hur står det till?” och skaka hand med henne, men i alla fall vara kamratlig och ledig. Det visade sig nu fullständigt omöjligt inför de skräckslagna bruna ögonen.

Efter ett kort ögonblick sprang hon upp och skrek:

– Aischa! Aischa!

– Aischa är inte här, sade den unge mannen osäkert och med så beklagande röst, att flickan blev något lugnad. Han stod kvar vid dörren och fortsatte blygt:

– Förlåt mig, att jag tränger mig in så här. Jag ville så gärna träffa er ... (Vilken förklaring! tänkte han och såg plötsligt det oerhörda i situationen, såg med hennes skräckslagna ögon.)

Förlägen sträckte han fram rosorna.

Hon tog dem inte, hon satt orörlig. Han gick närmare.

– Ni måste tro mig, att jag inte menar något ont. Jag vill så gärna träffa er, upprepade han och hörde själv hur löjligt det lät. Som om man tilltalade en dryad med ”min bästa fröken”...

– Tyckte ni om boken? tog han till. (Vilken konversation.)

Hon svarade inte, nickade inte heller, såg bara på honom med sina stora ögon, men nu syntes det, att där rörde sig tankar innanför, inte bara rädsla. Han kunde bara inte ana, vad hon tänkte. Det föll honom in, att avbildningar av människor och djur ju var en styggelse för rättrogna muselmaner.

Med ett förtvivlat försök att verka ogenerad slog han sig ner på bänken bredvid henne. Hon kröp längre in i hörnet och darrade: ängslan, förlägenhet – och det unga blodets längtan. Det enda naturliga nu vore att kyssa henne ... Kunde det verkligen räknas som löftesbrott, bara kyssa henne ...? Han lade sin hand över hennes: den spratt till, som om han bränt henne, och han svindlade ...

Trappan knarrade under tunga steg. Dörren slogs upp, och Hasan Goitch steg in. Det var skumt, men Kurt

kände igen mannen från tåget.

Med ens var allt förändrat. Luften tycktes bli sval och renad som efter ett sommarregn i samma ögonblick Hasan stod i rummet. Kurt, som borde sprungit upp och ställt sig i försvarsställning, satt kvar och andades djupt. Hans första och starkaste känsla var lättnad. Från den värdiga, tunga gestalten mitt på golvet flöt strömmar av lugn.

En lång stund var det tyst. Tvärsigenom skymningen tycktes Hasan känna mer än se situationen. Han stod där orörlig borta i mörkret och förnam allt, visste allt. Stillheten var full av mening och händelse. Kurt försjönk i en väntan utan oro.

Slutligen hördes Hasans djupa röst:

– Ämnar ni stanna, unge man?

Kurt steg upp som om han fått en skrapa av sin far och beredde sig på att hålla ett försvarstal, mer inför flickan än inför Hasan, men hann aldrig börja. Hasan höjde avvärjande handen.

– Ni har ingenting att säga, sade han, och rösten var fullkomligt lugn, till och med vänlig, fast överlägsen. Ni har burit er dumt åt. Av olika seder bildas olika människor, det har ni inte förstått. Ni är för ung, ni har sett för litet, och vad ni har sett har ni inte sett rätt. Ni ska inte tro, att en människa, som har formats av gemenskapen med sitt folk och sin krets, är en vilde. Vilde blir hon först, när hon tränger sig in i en värld, som är henne främmande, utan förmåga att böja och anpassa sig efter det nya, i den fåvitska tron, att hon skulle ha styrka nog att behålla sin egen form och till och med trycka samma prägel på sin nya omgivning. Har ni förstått mig, unge man?

Kurt sade ingenting. En liten föreläsning i folkvett, på ett lite för högt språkligt plan för att han helt och hållet skulle fatta den, särskilt i det tillstånd han befann sig i. Så mycket hade han i varje fall förstått, att det där om vilden hade adress till honom själv. Men vad han djupast fattade, inte med tanken utan ovillkorligt och omedelbart, var att han stod inför en honom överlägsen människa. Han stod där tuktad utan att kunna känna sig sårad.

– Följ med, sade Hasan och gick före utför trappan. Kurt kastade en blick på Miriam, vittnet till hans nederlag: hon satt med nedslagna ögon. Dröjande följde han sin besegrare.

Vid porten räckte han honom en bunt sedlar.

– Från Aischa, sade han. Hon var bättre än ni trodde.

Förvirrad stoppade Kurt sedlarna i fickan och gick därifrån. Förvirrad strövade han genom staden, ena stunden uppretad över sin bristande sinnesnärvaro och sin beskedlighet, nästa minut skamsen över sitt oridderliga tilltag, skamsen inför Miriam, men ändå mycket mer inför Hasan.

På en av broarna blev han stående och såg ner i vattnet. Ur innerfickan drog han fram ett papper, angivelsen. Hastigt rev han den i småbitar och såg på, hur de vita flingorna fladdrade över vattnet.

FÖR TUNG

Jag är vägd på våg och befunnen för tung. Jag har förlorat Beth.

I dag har jag mött henne och talat med henne för första gången sedan vi skildes. I dag har jag för första gången ända till botten insett vad jag förlorat. När jag såg henne gå ...

Jag har berättat allting för henne, om Britta. Hon skrattade, så vemodigt och så förstående som hon kan skratta, men där låg ett slags ömkan under, som jag inte ville ha från Beth. Ja, naturligtvis måste hon tycka, att steget är stort från henne till Britta. Och det värsta är, att hon måste förstå vad som har drivit mig.

Och sedan såg jag henne gå.

I en människas rörelser ligger hennes väsen gömt. Inte bara själen, inte bara sinnena, utan båda delarna tillsammans. I rörelserna speglar sig vår hållning till livet, de hemlighetsfulla segrar vi har avtvingat den tröga materien och den flyktiga anden under vår kamp för att göra ett helt av de stridiga krafterna.

Beth går elastiskt och rakt, som om hon bar något ömtåligt och tungt och tyckte om att visa, hur lätt det var att handskas med.

Det var inte en slump, att jag första gången såg henne på en dansuppvisning. Hennes ögon hängde så spänt vid den japanske dansarens avmätt precisa och intensivt uttrycksfulla språng, att jag inte kunde undgå att lägga märke till henne. Senare träffades vi i ett sällskap. Det var slump.

Däremot var det inte heller en slump, att min förälskelse började, sedan jag sett henne själv dansa. En improviserad menuett. Det kom en ångest över mig som ibland när jag ser svalorna flyga – ungefär så: En sådan makt ligger inom räckhåll – och vi sträcker inte ut handen?

Ty en sådan makt måste ligga inom räckhåll. Vi skulle ju inte känna de snabba vingslagen som förebråelser, om de bara vore vingslag – vi som inte har några vingar – om vi inte på samma gång fattade dem som bilder och tecken för något som är möjligt att nå. Hos Beth var det uppnått. På två armslängders avstånd såg jag en stor hemlighet förkroppsligad, en som alltsedan min tidiga ungdom hade fyllt mina drömmar med svindel, hemligheten av en stor seger, av en stor behärskning och därför av en stor lätthet.

Den natten låg jag vaken i ett kannibaliskt rus av törst och hunger: äga, äga, och genom ägandet bemäktiga mig den ande som köttet uppenbarade ...

Och jag kom till Beth, och jag ägde Beth ... Ägde Beth? Dåraktigt uttryck. Äga! Lika väl kan man äga luften eller solljuset. Med luft och solljus kan man blanda blod, byta själ, smälta samman, men äga? Stackars den girige, som inte förstår skillnaden, eller, om han förstår den, klagar över att inte kunna lägga det åtrådda i skrin och kistor! Lägg livet i kistor! Lägg rytmen i kistor! Att äga Beth kunde ingenting annat betyda än att ägas av Beth, vara besatt av Beth, söka hennes väsen i tingen och bakom tingen.

Men jag är den girige ...

Hennes arbete oroade mig aldrig, det är inte av den arten. Beth är affärskvinna. Hon var upptagen när jag var upptagen och ledig när jag var ledig. Men det som följde med hennes arbete oroade mig: hennes fruktansvärda självständighet.

Eller kom det sig inte av arbetet? Det finns kvinnor, som genom sitt arbete är självständiga till det yttre, men ändå avhängiga i sitt inre. Beth var oavhängig, alltför oavhängig. Jag kände aldrig, att jag var oumbärlig för henne, eller rättare, jag visste mycket väl, att jag inte var oumbärlig för henne.

Hennes lilla våning fyllde mig med beundran och på samma gång med ängslan. Svårt att säga varför. Den var enkel, allt vad hon hade var enkelt, och ändå var allt in i minsta detalj så utpräglat, och sammansättningen var så utpräglad, att ingen annan än Beth kunde ha åstadkommit den. Hon visste vad folk vet mest, hade läst vad folk har läst mest, men hennes huvudintressen, hennes synpunkter på allt som föll i hennes händer var egenartade, var hennes.

Vi satt och rökte en kväll i skymningen och talade om livet. Vad hon sade den kvällen var så betecknande, att jag minns det nästan ord för ord.

– På min gravsten ska det stå: *Hon lät sig inte nöja*, sade hon. Om jag då verkligen ännu kan säga det med gott samvete. Är det något jag ber gudarna bevara mig för, så är det detta: att jag låter mig nöja med tankar, känslor, liv och arbete, som inte är det allra bästa jag kan nå just då. Låter man sig nöja, då dör all nyskapelse inom en. Men det är den, som ger livet värde.

Och senare samma kväll sade hon:

– Det finns bara ett medel för att inte dödens makter ska få bukt med en redan här i livet. Det är disciplin. Det är inte askes, det är något som både är lättare att uthärda och svårare att utöva. Det är lyhördhet och list och rytm. Du förstår mig nog.

Ja, jag förstod henne, men jag var trött. Jag kände mig ensam i hennes sällskap, i ett skimrande fjällandskap visserligen, men ensam. Jag kunde bokstavligen känna, hur jag inandades en luft, som förändrade mig, men det var för ansträngande.

När jag blev borta i nära fjorton dagar utan att låta höra av mig, gjorde hon inga frågor och visade ingen förvåning. Det var en tyst överenskommelse mellan oss, att var och en följde sina inre röster, sina infall, sina nycker. Jag tyckte inte enbart om att vara så fri.

Först senare började min svartsjuka.

– Tor, sade hon en dag, förlåt mig att jag går ifrån dig i kväll. Det är någon jag längtar efter, som jag måste träffa.

– Vem är det? sade jag så likgiltigt som möjligt.

– Herbert Widell, svarade hon och såg på mig öppet och frågande. Jag insåg, att detta var ett prov, som jag hade att genomgå, och jag genomgick det också med heder – till det yttre.

Men när hon väl hade gått, då vandrade jag genom de blåsiga marsgatorna i en bitter sinnesstämning.

Mellan Herbert och henne hade det varit ett litet svärmeri för en del år sedan och en djup vänskap, som ännu varade och som väl skulle komma att vara alltjämt. Jag hade ingen anledning att misstänka någon direkt otrohet. Att jag ändå inte kunde släppa den tanken är en annan sak. Jag visste ju, att vad som inte skedde i dag mycket väl kunde ske en annan dag, jag hade ingen makt att hindra henne, inga hotelser att tillgå, som skulle skrämma henne till lydnad, inga moralbud att åberopa, som skulle förkrossa henne. Mig hade hon aldrig lovat något, lika litet som hon fordrat något löfte av mig.

Alltså: jag gick och plågade mig med en möjlig otrohet från Beths sida någon gång i framtiden. Och jag visste, att även om hon inte sökt upp Herbert, skulle jag inte kunnat undgå min fruktan länge till, ty jag pinades av en känsla av otillräcklighet.

Det är rätta uttrycket, det är svävande nog. Något var otillräckligt. Var det jag, som inte räckte till, eller var det Beth? Ingetdera ville jag egentligen kännas vid: jag själv var ju en man, som älskade, och Beth var den kvinna jag älskade. I själva verket förefaller det ju naturligt och självklart, att två människor inte kan vara allt för varandra. Kanske där den ena ännu är mjuk lera, som helt och hållet låter forma sig efter den andra. Och hur blir det då för den andra? Men inte två människor, som redan har var sitt stycke liv bakom sig och har utvecklat sig mångsidigt och egenartat. Deras olika sidor behöver olika näring, det ligger strängt taget inget överraskande i det. Varför känns det då så förödmjukande att nödgas tillstå sin begränsning?

Sedan fanns plågan där och vek sällan. Ibland, när jag var trött och skulle behövt en enslig promenad eller ett varmt bad och en god bok, sökte jag upp Beth och stannade till långt in på natten för att hindra henne från att leva ett eget liv utan mig, och ibland, när jag greps av längtan efter att träffa henne, höll jag mig undan för att straffa mig själv för mitt beroende och visa Beth hur oberoende jag var. Jag saknade lyhördhet, list och rytm, jag saknade disciplin. Och jag saknade uppriktighet.

Så kom sommaren, och Beth reste bort på tre månader, till sin hemtrakt i Norrland. Jag skulle komma efter på min semester i augusti. När jag följde henne till tåget, skrek det i mig av vild förtvivlan, som när man följer någon till graven och känner att man har mycket ouppgjort med den döde, så att sorgen mister sin ro och helhet – och när jag gick ensam hem, var det inte utan en viss lättnad.

Någon semesterresa till Norrland blev sedan aldrig av för mig, ty i augusti var redan Britta och jag hemligt förlovade.

Hur det gick till, kan jag inte så noga berätta. Britta och jag är äldre bekanta än Beth och jag. Just den våren hade hon mist sin far och var så liten och ledsen och övergiven, och dessutom mycket söt. Nitton år och outvecklad i allt utom känslorna. Man behövde inte mer än se hennes stora svarta ögon och hennes fylliga, barnsligt trumpna mun för att förstå, att man stod inför en liten vulkan, som bara längtade efter den ringaste skälvning i jorden för att få komma till ett praktfullt utbrott.

Och utbrottet kom. Jag måste medge, att jag framkallade det med beräkning. Det behövdes så litet: intresse, ömhet, en fast vilja. Så var det färdigt. Jag fick inte bara värme till gensvar, utan sprakande lidelse.

De närmaste veckorna stördes underligt nog mycket litet av tanken på Beth. Skillnaden var för stor – detta var något så helt och hållet annat än mitt förhållande till Beth. Det var en sådan lättnad att få ge och ge åt någon som var obegränsat mottagande, ett vax, som väntar på sin stämpel. När jag tog hand om henne och lekte beskyddare, var det säkert jag, som hade största glädjen av leken, fast hennes översvallande tacksamhet också gjorde mig lycklig. Så stark är alltså människans längtan efter att så, vattna och se hur det växer. Vore jag kvinna, skulle jag säga: så stark är min önskan att vara mor. Nu när jag är man, säger jag: så stark är min önskan att vara den befruktande. En förälskelse på samma sätt som i Beth var det inte, men från dag till dag, från vecka till vecka växte min ömhet, särskilt när jag märkte, hur hon såg på mig som den ende i universum, den oumbärlige.

En natt blev den tanken klar för mig i hela sin vidd, med alla sina konsekvenser. Jag vaknade ur en orolig sömn och satte mig upp med svettdroppar i pannan. Om jag nu drog mig tillbaka ...? Det var omöjligt. Jag hade ansvar för detta barnet, som var mig anförtrott. Och plötsligt skar det genom mig: Beth! Jag har valt utan att riktigt göra klart för mig vad jag gjorde! – Det blev en ohygglig natt. Men morgonen därpå kände jag mig nöjd med min lott.

Till Beth skrev jag, att jag inte kunde komma, av orsaker, som jag senare skulle förklara muntligen.

För Britta har jag inte velat berätta något om Beth. Hon är rörande svartsjuk. Det är ofta besvärligt, men man måste komma ihåg, att det är ett kärleksbevis. Och för att vara uppriktig – är det verkligen bara ansvarskänsla, som binder mig? Britta är nitton år. En besvikelse kunde hon gå igenom likaväl som tusen andra kvinnor ha gjort det, den skulle kanske till och med utveckla henne, fast det låter grymt. Men jag har ingen anledning att bråka. Egentligen måste jag säga mig, att jag har det ganska bra.

Men hur kom det sig egentligen, hur blev det så här? Jag har ju ställt till alltihop som skydd mot Beth. Av feghet och lättja? Av självbevarelsedrift? I dag, när jag har sett henne, vet jag, att jag har förspillt något oersättligt.

Hade jag kanske ändå kunnat göra mig oumbärlig för Beth? Genom att bli hennes jämlike och mer på ett svåråtkomligt och gåtfullt område, som man snarare gör dimmigare än klarare, då man kallar det personlighet? I dag vet jag, att jag har låtit mig nöja med mindre än jag kunde få.

Jag är vägd på våg och befunnen för tung.

VID EN DÖDSBÄDD

Där ute mellan asparna i backen hade vårkvällens kalla skymning redan övergått i mörker, och inne i sjukrummet hade Harriet tänt lampan för att kunna fortsätta med sitt handarbete. Läsa kunde hon inte, tankarna ville inte hålla sig samlade kring en bok, hon var för uppriven. Men hela husets linneförråd hade hon gått igenom och lagat under de sista veckorna, handdukar i det oändliga, lakan och örngott, dukar och servetter. Nu i kväll hade hon framför sig en hög gammaldags stora damastservetter, ett arv från farmodern, slitna i kanter och hörn. Det var Harriets vaknatt i natt. Hon turade om med sköterskan, syster Ida, som nu sov i lilla kammaren.

Från sängen hördes faderns tunga, ojämna andetag, då och då avbrutna av ett kvidande i sömnen. Harriet lyssnade. Hon hade småningom lärt sig urskilja, hur det lät, då han snart skulle vakna av smärtorna och begära en pantoponinsprutning. Pantopon fanns tillräckligt. Läkaren gjorde inga svårigheter längre med mängden som skrevs ut. Slutet närmade sig raskt, och det fanns ingenting annat att göra än att försöka lindra plågorna in i det sista.

Men de sista dagarna hade han legat medvetslös. Rört sig då och då, jämrat sig då och då, men inte vaknat ur dvalan. Det var också ett tecken till att slutet var nära.

Harriet sydde och sydde.

Som många gånger förr blev hon rätt som det var starkt uppmärksam på den lilla väckarklockans tickande. När hon var för trött att hålla tankarna samlade, för spänd att låta dem flyga, när händerna i maktlös ångest släppte sitt arbete och sjönk till sysslolöshet i knät, brukade hon fångas av detta regelbundna, sig alltid lika tick-tick, tick-tick.

Tiden! Det var tiden, som gick.

Gick den verkligen på det där sättet – sekund efter sekund, minut efter minut, mått lika med mått?

En väldig fiktion! En hjälpkonstruktion för det dagliga livet. Skulle de månader som gått, medan hon sett fadern bit för bit ätas sönder inifrån av sin kräfta, ha varit lika långa som de ljusfyllda sommarmånaderna, de snabba arbetsmånaderna under hennes skoltid? Och han, som nu låg där försjunken i omedvetenhet om nuet, med vilka mått mätte han tiden? Vilka timmar slog i de inre riken, där han nu vandrade?

När man vaknar på morgonen, säger man: ”Nej, jag har ingenting drömt!” Och så, längre fram på dagen, händer det, att någon situation tillfälligt för ett minne till ytan, man tar sig för pannan och tänker: ”Jo, jag måtte nog ändå ha drömt – det måtte ha varit något, som påminde om det här!” Ibland kommer hela drömmen fram, klar och tydlig, den som man inte visste om i morse. Om man nu aldrig hade påmint sig drömmen, så hade den ju varit där ändå, man hade ju levat ett annat liv under sömnen, fast man sedan glömde det i dagsljuset. Medvetslösheten var kanske något liknande, ett medvetande det också, fast skilt från det vanliga genom en mur av glömska. Hon misstänkte det ofta, då hon såg faderns rörelser i det medvetslösa tillståndet och hörde hans kvidanden och stönanden.

En hemsk tanke. Vad tjänade då alla bedövningsmedel i världen till? Om de bara verkade i den ena världen, på denna sidan, i dagsmedvetandet, bara reste en glömskans mur mellan dagsmedvetandet och ett annat

tillstånd, där man i alla fall nödgades genomvada plågornas flod. För övrigt kunde man väl inte heller så säkert veta, att de inte tjänade något till. Man kunde inte så säkert veta, att den där världen som man glömde verkligen var en plågornas värld som denna, om den inte likaväl kunde gömma trösten för alla plågor, det stora försonande, som uppvägde, så att tillvaron behöll sin jämvikt och sitt berättigande ...

Medan klockan mätte ut sitt fåvitska tick-tick, tick-tick och hon hörde den sjuke sucka en lång djup suck – hur många sekunder, hur många århundraden upplevde han under tiden på andra sidan det åtkomligas gräns?

Där hon satt vid lampskenet i fönstret, hade hon en förnimmelse av att vara innesluten i den lilla matta ljuskretsen som i ett skal, och innanför skalet fanns också rummet, möblerna, klockans tick-tick och ytan, bara ytan av den medvetslöse i sängen. Utanför det bräckliga skalet av ljus strömmade mörkret därutifrån skogsbacken, havsströmmar, luftströmmar, som korsade varandra och bar varandra och brottades med varandra, knappast hotfulla eller hemska i sig själva, men fruktansvärda därför att de var ovetbara och främmande och allra fruktansvärdast därför att de stod i förbindelse med den sjuke, med allt hos honom som ännu var liv. I samma rum, och en annan värld. Oåtkomlig. Och han var hennes egen far.

På ett sätt hade hon redan släppt honom. Han tillhörde henne inte längre. Redan för länge sedan hade han upphört att vara annat än ett stycke brutet liv, som längtade efter slutet. Den känslige, förtegne, lidelsefulle, storslagne man, som var en dyrkad halvgud hela hennes barndom och senare också hennes vän i det tysta, outsagt men säkert, hade upphört att finnas till för väl en månad sedan. Hon skötte en ännu knappt levande, så avklädd intill det biologiska underlaget som en varelse kan bli under den gradvisa förintelsen. Hela sin gamla, blyga ömhet, som egentligen aldrig fått uttryck annat än i röstens värme och i en nästan komiskt respektfull hållning, lade hon in i sin strävan att lindra så gott det gick och i sin brinnande önskan, att befrielsen måtte komma snart. Att hon då först skulle mista sin far, föll henne inte in. Antingen hade hon redan mist honom, eller också kunde hon aldrig mista honom. Den hon vårdade hade redan mer än halvvägs glidit ut i det stora opersonliga, och hennes ömhet tillkom honom för ett minnes skull och för den moderlighets skull, som bidar sin tid hos allt vad kvinna heter, färdig att ge ut sig för det som är hjälplöst.

Allt detta gällde världen innanför den lilla matta ljussfären, skalet av lampsken. Den andra, den mörkersvällande, oåtkomliga, dit han själv nu hade dragit sig tillbaka utan att hon kunde följa honom, den visste hon ingenting om.

Jo, litet, mycket litet. Ibland kunde de undangömda rörelserna på djupet framkalla en lätt krusning på ytan. I förrgår hade han yrat. Då syster Ida kom med vattenkoppen, hade han sagt: ”Hedvig! Hedvig!” med ett tonfall, som man inte kunde ta miste på. Vem var Hedvig? Inte hans döda hustru, Harriets mor. Hon hette Siri. Ingen som Harriet hört talas om. Ett stycke av hans förgångna, som fortfarande hade liv nog att genomtränga allt det som senare lagrat sig över det. Kanske ett utbrott från den alltbevarande urgrunden, där en dag kan vara som ett år och det längst försvunna som dagen i går och där klockans livlösa tickande är övervunnet. Eller kanske en station på vandringen tillbaka genom åren, tillbaka till utgångspunkten, där vi hjälplöst slungades ut i jagets och formernas värld, så som vi en gång hjälplöst ska sugas upp på nytt av den skapande formlösheten.

Några rader ur en folkvisa kom för henne med djup och skrämmande mystik, och hon viskade sakta för sig själv:

”Min själ, du gör dig redo den vida vägen att gå
över berg och torra hedar, förrän natten faller
oss på ...”

Den dödes vandring genom dödsriket – kanske den väntar oss redan innan vi når fram till dödsögonblicket ... Och över vilka marker, över vilka marker – där våra vanliga begrepp är utsuddade och vi är givna i

främmande lagars våld ...

Då hon såg upp, mötte hon faderns ögon. Han låg alldeles stilla och tyst och såg på henne. Blicken var lugn och säker, åtminstone såg det ut som om han var vid fullt medvetande. Det var så olikt vad hon vant sig vid på sista tiden, att hon ett ögonblick blev ängslig och kände lust att väcka syster Ida. I nästa sekund hade hon besinnat sig. Vad hade syster Ida här att göra!

– Harriet! sade fadern långsamt med klar röst. Kom, Harriet!

Det var inte en bön, inte heller en befallning. En önskan, som tänktes högt, men hela hans liv låg i rösten, så att den var full av segerviss makt. Hon lade undan vad hon höll på med och skyndade fram till sängen.

Han reste sig med möda bland kuddarna och fattade om hennes axlar med båda händerna. Läpparna rörde sig, och ögonen strålade. Det såg ut att vara något han ville säga men inte kunde finna ord för. Han sökte och sökte men tycktes förkasta allt som kom för honom. Till slut upphörde han med sina fåfänga försök. Han slöt henne intill sig och kysste henne på munnen, stormande häftigt, gång på gång, åter och åter. I ett slags skygg andakt inför det oförståeliga lät hon det ske, utan att vara säker på om detta gällde henne. Smekningar hade aldrig förekommit mellan dem. En enda gång hade hon kysst sin far på kinden, det var när hon varit bortrest länge och kom hem igen i starkt exalterat tillstånd – men efteråt hade hon skämts över sitt teatraliska tilltag ... Skulle kanske ändå, när allt kom omkring, hans heta kyssar nu varit det enda riktiga uttrycket för vad de båda innerst kände – fanns det kanske ett gensvar inom henne också, fast långt, så långt inne, att hon nu inte kunde hitta det – han ensam hade kastat undan det slagg, som legat väkt över glöden ... Eller gällde det en annan – hennes mor kanske – eller den okända Hedvig? Plötsligt stod det klart för henne, att frågan var ovidkommande. Hon kände sig tömmas i bottenlös självuppgivenhet – vad var hon i denna stund för honom annat än en spegelbild, ett fantom av ovetbara ting där i den andra världen, den mörkerströmmande utanför ljusskalet! Harriet – Siri – Hedvig – kvinna – dotter – – – Vad han såg i henne nu, det ville hon vara för hans skull, det var hon, utanför och bortom sin tillvaro i ljuskretsen.

Han höll henne ut ifrån sig och såg på henne, sökte på nytt.

– Jag är så glad! var allt han kunde finna, och ansiktet skälvde, medan ögonen stod fulla av tårar. Jag är så glad!

– Är du så glad? svarade hon varmt och strök honom över huvudet.

Han nickade, och nu började tårarna strömma.

– Du skulle nog vila dig lite, sade hon. Sova ett tag.

– Sova? Nu? Nej, nej! Inte nu! Inte sova nu!

Men trots hans extatiska livlighet märktes det att han var trött, och då han i alla fall till slut lydigt sjunkit tillbaka mot kudden, låg han sedan alldeles stilla och somnade snart in.

Hon satt kvar vid sängen och såg på den sovande. En aning, som gränsade till visshet, sade henne, att detta var sista gången han dykt upp i medvetandets ljus. Nu hade han på allvar återvänt dit ut ...

”Jag är så glad!”

Vart hade han nått fram?

”Der er en time, inden vi går under. Der er et sted bak mange morgenröder.”

Och det slog henne, att hon på samma gång var full av skräck för den hemlighetsfulla vandringen utanför ljuskretsen och full av avund, en blid avund, mot honom, som kanske ändå trängt in till ett slags kärna i det stora mysteriet.

»GÅ IN FÖR ...»

Nu skulle det sägas. Nu när Anders kom hem.

Siv skälvde, där hon satt. Halvt var det rädsla. Hon var rädd för sin man, hade väl alltid varit det, och under de sista tryckande åren av tystnad hade hon blivit det mer och mer. Han var så oåtkomlig, så omänsklig, så fruktansvärt säker på vad han ville, och hon var ett fjun i vinden mot honom. Som hon nu satt där uppkrupen i den stora skinnfåtöljen, med huvudet böjt, så att den späda barnsliga halsen och den slätkammade ljusa hjässan var allt som syntes, såg hon ut som en darrande liljekonvalj.

Men det var inte bara rädsla, som kom henne att skälva. Ett slags underlig styrka kom henne att skaka så. En beslutets extas, som genomglödgade hennes bräckliga jag som eld. Hon var beredd att spränga ett band och själv sträcka ut handen efter befrielsen.

Hennes fingrar rörde vid den kalla skinnstolen, lätta och fulla av ömhet. Något dröjde kvar där av ett väsen ur en annan värld, en värld med blå himmel och värme, där inte allt bara var tvång och den besegrades lydnad, där inte allt liv låg instängt och förtvinande inom ett skal av is. Bruno.

Här satt han första gången hon förstod vem han var. Det yviga håret och de stora ögonen lyste svarta mot hans varma guldfärgade hy – allt det där var arv från hans italienska möderne – och munnen var mjuk och såg varm ut. När han gjorde en rörelse var den lysande och exotisk, vårdslös och utan behärskning och fulländad i varje detalj, som hos ett stort smidigt kattdjur. Ett solmättat väsen, som spred berusning omkring sig och kom förfrusna sinnen att drömma om liv och frihet.

Då hon förstod att detta var han, då hade han suttit i den här stolen. Därför satt hon här nu, för att hämta kraft att befria sig. Han själv var frihet. Han hade givit henne frihet.

Den gången – hon smålog med slutna ögon, då hon kom ihåg det – hade han sagt något, som var så likt honom och som gott kunde stå som motto över det han hade givit henne, över den nya kraft han hade skänkt henne. Det var så:

Av en händelse hade någon i sällskapet använt orden ”gå in för”. Anders rynkade på näsan och citerade en akademisk auktoritet: ”På svenska finns det uttrycket bara i ett enda sammanhang, nämligen *gå inför med tårna.*” – Så likt Anders. Nyskapelser kunde inte vänta sig att finna någon vän i honom. Men Bruno tog till orda och försvarade nyförvärvet, som rymde så mycket av våra dagars bästa ideal: beslutsam handling, ridderlig idrottsanda, mod att inför världen stå för sin mening med hela sin längd och bredd utan något kryphål och någon betäckning; helgjuten öppenhet.

Och från den stunden hade hon brutit upp som en sömngångerska och anträtt vandringen på en väg, vars mål hon inte visste – bara ett visste hon, att den ledde ut i sol, i varm blåst, i öppen vidd. Han hade gjort henne modig nog att våga språnget ut i det ovissa – hon, landsfiskalens dygdiga, stillsamma, väluppfostrade hustru – hon hade känt det som om hon tumlat ut i världsrymden från kanten av en stjärna och plötsligt märkt att hon kunde simma i rymden – sitt eget liv hade hon i sin hand och kunde och skulle göra en härlighet av det, utan sidoblickar åt höger eller vänster, utan hänsyn till andras mening och dom. Och i en stund då hon var hel och utan tvekan gav hon sig åt Bruno och brände därmed alla broar tillbaka till sitt välanständiga förflutna med dess ängslan för det passande och för andras godkännande.

Därför måste hon nu också säga allt till Anders. Hon hade ju ingenting att vara rädd för. Vad som än hände, sin medelpunkt och sitt fäste hade hon inom sig, så som Bruno, och hennes enda önskan var att få kännas vid allt så som det verkligen var. Äktenskapet med Anders hade alltför länge tyngt henne som en förnedring, som hon inte orkade och inte vågade försöka komma ifrån, nu hade det blivit outhärdligt. Och samtidigt hade hon fått styrka att bana sig ny väg. Vad livet blev enkelt, när man vågade och valde, när fegheten inte gav en något skydd längre. ”Gå in för ...” Å Bruno, jag är inte rädd längre.

Nycklar rasslade, dörren öppnades och smällde igen: Anders. Han hängde av sig ytterkläderna och kom in.

Hon lyfte huvudet och såg på honom.

Sluten, som alltid. Ovänlig, som alltid. Den smala, nervösa munnen var hopbiten på ett särskilt olycksbådande sätt, men också det kände hon igen från så många gånger förr. Eller hade han ändå gått och anat att något skulle ske? I så fall skulle han få visshet nu. Fyra års källarluft skulle hon lämna bakom sig, framför sig hade hon den öppna vidden.

– Anders, jag måste tala med dig.

– Så. Jag är nyfiken.

Hon kunde knappt röra läpparna, så torra var de. Det var så lätt att vara modig när man var ensam. De gångna åren hade böjt och kuvat henne så grundligt, och hon var så fast bunden i en fruktansvärd lydnad, som var svår att bryta med ett ryck.

Anders väntade med ett slags hånfullt tålamod, som om han var säker på att ha trumf på hand, vad som än skulle komma.

– Jag vill skiljas! slungade hon fram. Fortfarande väntade han och teg.

– De sista åren – du vet det också, Anders – de har ju bara skilt oss åt. Jag kan inte härda ut mer. Det är den andliga döden. Jag vill skiljas.

Hon höll upp. Egentligen var det inte mer att säga. Eller, om man så ville – det var mycket för mycket för att hon skulle kunna säga det här och nu. Och för ömtåligt för att Anders skulle förstå det. De hade ingen brygga mellan sig längre.

Hans svar kom långsamt, med lekfull elakhet:

– Jaså du vill skiljas. Och gifta om dig med Bruno.

– Det – det vet jag inte än.

– Jaså det vet du inte. Jaså det vet du inte. Men jag – här slog rösten om och blev full av passionerat hat – jag vet en hel del jag. I dag har jag fått säkra bevis för ditt äktenskapsbrott du! Vad säger du om det?

Hjärtat sjönk i henne, mest för att hon skrämdes och förlamades av hans häftighet. Samtidigt viskade en kritisk röst, inte Brunos, utan hennes egen, djupt inne i hennes inre: ”Äktenskapsbrott! Så löjligt. Han tar det som ett inbrott eller en stöld.”

– Att Bruno och jag hör ihop, har jag aldrig tänkt förneka, sade hon, och hon hörde själv, hur svagt och klanglöst det kom, som från en halvt ihjälslagen.

– Du skulle i alla fall bli överbevisad, så det skulle inte tjäna mycket till.

En stunds tystnad. Sedan fortsatte han, åter med låtsad köld:

– Den andra nyheten jag har tror jag är ny för dig också. Bruno är gift. Han har hustru i Hudiksvall.

Hon teg och andades häftigt. Varför hade han inte sagt det till henne? Men han hade väl strängt taget inte haft några skäl att säga det, och i själva verket betydde det ju ingenting. Formerna betydde ingenting för dem båda, och att Bruno handlade efter bästa samvete, det vågade hon lugnt lita på.

– Det förändrar ju inte saken, nästan viskade hon. – Och går du inte med på skilsmässa, så tänker jag söka den, på vilka grunder som helst.

– Det skulle jag knappast tro, min vän.

Hans tunga hand trevade efter bokhyllan och drog ut en tung brun bok: Sveriges rikes lag. Nästan genast fann han vad han sökte, visade med pekfingret, och över hans axel läste hon: ”Strafflag. 17 kap. Om äktenskapsbrott. 2 §. Föröva man och kvinna, som båda gifta äro, hor med varannan; vare straffet fängelse från och med sex månader till och med två år.”

Häpen stirrade hon på raderna.

– Är detta vår nuvarande lag? frågade hon.

– Säkert. Förr var man inte så mild.

– Och du tänker begagna dig av den?

Han svarade inte, men såg på henne så iskallt orubbligt, att det var tydligare än alla ord. Siv visste sedan gammalt, att han inte kände till några hänsyn.

– Det finns en enda utväg, sade han långsamt. Nämligen att du stannar.

I första ögonblicket hade knäna vikit sig under henne, så att hon sjunkit ner i en stol. Men ur den hastiga bedövningen slog plötsligt hennes nyvunna säkra styrka upp på nytt.

– Du kan göra med mig vad du vill, sade hon, och rösten hade fått tillbaka hela sin klara klang. Jag ämnar stå för det här. Det allra väsentligaste kan man inte svika. Det vore förräderi.

– Jag kan tänka mig det. Mot Bruno?

– Mot Bruno? Ja, mot Bruno, fast inte så som du menar. Han betyder någonting mer än ... Det vore förräderi mot mig själv. Mot livets makter.

Anders grinade illa, vände sig bort och gick några steg genom rummet. Fortfarande med ryggen mot henne sade han tungt, medan han stirrade på tapeten:

– Du kanske ändå skulle fråga Bruno också. Det kunde ju alltid tänkas, att han var av en annan mening än du.

Och när han försvunnit genom dörren, kastade hon på sig hatt och kappa och sprang ut.

Det lilla samhället var välbeväpnat i fråga om ögon likaväl som i fråga om talande tungor, och vägarna var tillräckligt ensliga för att var och en som gick dem skulle hinna väcka all tänkbar uppmärksamhet. Siv visste det, och hon trodde sig förstå, att det var på den vägen Anders hade fått sina ”bevis”; nå, det visste man inte. I alla fall brydde hon sig inte om skvallret. Hon hade ingenting att dölja längre och var inte rädd.

Bruno smålog, när hon kom. Vad kvinnor blir oförsiktiga, när lidelsen griper dem. Men vad hon var vacker med sitt skygga fina ansikte, där den vulkaniska grunden nätt och jämnt anades i en blick eller i en ryckning kring munnen. Det var han, som hade väckt henne till liv, hon var hans, och han var stolt över sitt verk.

Siv tog inte ens av sig kappan, hon tänkte inte på sådant. Hon var bara ande. Med vidöppna ögon och vidöppet väntande ansikte, som nu var alldeles blekt av spänning och avgörande, berättade hon den sista timmens händelser.

– Jag är nästan glad, sade hon, jag tänker mig, att det måste göra nytta på något sätt, när människor för sitt hjärtas talan också inför offentligheten – särskilt när det gäller en sådan murken gammal lag. För mig själv skulle de två årens fängelse – om det nu verkligen kan bli så mycket – för mig skulle de på något sätt betyda seger och liv, men blev jag tvungen att stanna kvar och fortsätta som förr – det vore nederlag och död.

Under hennes berättelse hade Bruno suttit med rynkad panna, nu log han igen, fast lite tvunget, och skakade på huvudet.

– Ni kvinnor är så teatraliska, sade han halvt beundrande, halvt överlägset. – Fängelse! Det låter otroligt, men naturligtvis, står det så i lagen så ... Men det vore ju ytterst obehagligt. Det måste undvikas.

– Tror du inte jag känner Anders? Antingen stannar jag hos honom – efter detta, du kan ju tänka dig hur det skulle bli ... Eller också – får vi hoppas på humana domare. Vill du? Känner jag dig rätt? Vill du?

– Men två år! Du kanske har tid att sitta bort två år, jag har det inte. Och sedan, när man har varit straffad – – – ! Du vet, vilka svårigheter jag ändå har att kämpa med. Min framtid! Och din! Din framtid! Du måste tänka på din framtid! Vad tänker du ta dig till, när du slipper ut?

– Alltid blir det väl någon råd. Jag har ju ändå lite egna pengar.

Bruno ryckte på axlarna och såg tankspridd ut. Så vaknade småningom värmen och livet i hans drag, och han gick fram till henne, böjde sig över henne, lade sin arm om hennes skuldror och smekte hennes hår med de mjuka rörelser, som kom henne att tänka på varma vindar.

– Lilla barn, sade han, kära lilla barn, vad du är verklighetsfrämmande. Livsfrämmande. Och jag, som trodde, att jag hade fört dig ett litet stycke mot verkligheten och livet.

– Det har du gjort också, Bruno. Och nu begär jag, att du för mig vidare. Inte släpper mig eller schasar mig tillbaka. Jag vet, att jag snart, snart ska kunna stå på egna ben, men just nu – å, släpp mig inte just nu, Bruno.

– Käraste, att du är så lite realitetsanpassad. Det hade jag knappast trott. Jag tänkte vi förstod varandra på den punkten. Förstår du verkligen inte, att man får ta skeden i vacker hand, när man nu står i en svår situation? Två år, det har vi inte råd att mista. Tänk på två års solsken, två års regn, två års doft från mylla och träd! Sätter du verkligen så lite värde på livet och friheten? Inga överilningar, Siv. Jag tror det är jag, som har bevarat huvudet klarast i det här fallet, därför ska du lyda mig. Vi får lov att vänta tills förhållandena ändrar sig på ett eller annat sätt.

Med ens var hon obönhörligt ensam i världen. Liv, frihet, verklighet – namn på hans karriär. Mycket mänskligt. Hon borde begripit det.

I ett sista uppflammande kände hon sig färdig att mot hans vilja förstöra denna dyrbara karriär, offra honom för sin skull så som han nu ville offra henne. Hon skulle fortsätta vägen mot öppen vidd, även om han svek ...

Men i nästa ögonblick var hon trött till döden och märkte att hon förlorat sin tro. Den uppenbarelse hon trott sig se var tom inbillning, en överspänd dröm, som den om att kunna sväva genom luften eller gå på vattnet. Ingen var modig nog att leva utan sidoblickar. Ingen var stark nog att gå sin väg utan hänsyn till människors dom. Hon själv var en liten landsortsfru, som hade låtit förföra sig, det var mycket enkelt. En vanlig äktenskapsbryterska, hor, strafflagen kap. 17 § 2. Sex månader till två år.

Hon reste sig för att gå.

Bruno höll alltjämt armen om hennes skuldror, han följde henne genom rummen tätt tryckt intill henne, med all den smidiga intensitet han kunde lägga in i en smekning.

– Siv, käraste – hans röst var djup, varm, skiftande, välavvägd – Siv, käraste, jag tror att vi båda har haft gott av den här tiden. Just nu känner du dig kanske besviken för att jag inte kan se med dina ögon, men en gång kommer du att vara glad över att vår vackra saga inte slutade med en skandal.

Utan att svara gled hon ut i skymningen, den grå skymningen, där man ändå syntes så väl. Tillbaka samma väg som hon kommit, förbi samma villor. Det var som om de hade vaknat nu, deras hånfulla ögon till fönster var uppspärrade och giriga. Bakom rutorna spejade de anständiga, de slickade sig om munnen av indignation. Och med rätt! De hade rätt! Hon var alldeles ensam, och hon hade orätt. Skyldig, ful och eländig kröp hon sitt tunga gatlopp mellan väl dolda åskådare i fönstren.

Hemkommen slog hon igen grinden efter sig, och den hårda smällen träffade henne som ett slag. Nu stängde hon ute sitt förflutna, så gott det nu gick, nu stängde hon sig inne med sin räddade framtid, som hädanefter skulle lysas upp och värmas av glädjen över att det inte blev någon skandal den där gången ...

SPÖKTIMME

Inte en blund hade Barbro fått i natt. Einar hade somnat på färjan och sovit gott ända tills de var framme i Trälleborg, men själv hade hon legat och småfrusit och längtat tillbaka till söderns värme och ångrat att hon inte tagit varmare kläder med sig; man ska aldrig lita på sommaren.

Det var därför hon kände sig så konstig. Som en uppochnervänd låda, där allt har råkat huller om buller. Otillräknelig snarare än sömnig. Där hon stod ute på sista plattformen, såg hon, hur skenorna smalnade och smalnade bakom tåget, vred sig i ringlar och försvann borta vid synranden, och deras rörelser förekom henne lika uttrycksfulla som minspelet i ett mänskligt ansikte. De betydde lika mycket, och hon såg tydligt vilka känslor de speglade. Överhuvudtaget fanns det ingen gräns längre mellan hennes jag och omvärlden. De flöt samman som de gör i drömmen, och hon skulle knappast blivit överraskad, om någon fantastisk drömsyn plötsligt hade dykt upp vid kanten av banvallen, framtänkt av henne själv, lika verklig som den halvt sönderbrustna verkligheten omkring henne.

Över skånska slätten lyfte ett lätt morgondis, en föraning om höst, och landskapet blev indränkt i guldstoft av den tidiga solen, blev mäktigt enhetligt, vilande och väntande. Linjerna gick vida och långa som långsamma sjungande tonfall, ytorna spände och buktade sig i lugn mognad; färgerna slog ut breda och djupa med en glimtvis framskymtande glöd ur solens inre. Och allt var levande ande.

Om hon hade haft sina målargrejor nu ...? Men egentligen ville hon inte måla detta. Som i ett extatiskt tillstånd eller i ett rus; tingen avslöjar en djup inre sida, men man är ur stånd att uttrycka den. Och vad tjänar det till – uttrycka, alltid uttrycka! Uttrycka är behärska, och hon ville inte behärska detta. Hon ville ge sig, ville se och tillbedja. Hon skulle velat falla på knä och trycka sin panna mot meningen i dessa linjer och dagrar. Hon hörde dem till.

Hennes andliga hem. Hon kände igen det med sitt innersta, intensivt som man slås av en uppenbarelse. Den

hållning mot livet, som hennes väsen strävade hän emot och som uppnådd skulle innebära hennes fulla mognad. I ord kunde hon inte formulera den. I landskap låg den nu klar för hennes ögon, omedelbart förnimbar som musik.

Och hon visste, att även om hon hade velat störa Einar, som satt inne i kupén och läste tidningar, även om han hade kommit ut till henne och försökt se vad hon såg, skulle han aldrig kunna det. Linjernas vidd, ja, den hade han, men de mjuka ytorna och de mogna färgerna var något som inte snuddade vid hans värld. En ångest kom över henne – skulle hon kanske vara dömd att långsamt tappa bort detta odefinierbara mystiska som var hennes kärna –

Under dessa år hade hon målat och målat, och Einar hade kritiserat resultatet och gjort förståndiga anmärkningar, som trots allt var oväsentliga, och hade inte märkt de riktiga bristerna, därför att han var ur en annan värld och mätte med andra mått. Då hade hon satt sig ner att mollängta efter något som hon inte visste vad det var. Det hörde i alla fall samman med denna samma mystiska grund – den som hon nu såg uppenbarad.

Det höll på att spränga henne. Hade inte den bindande tyngdkraften varit, skulle hon stigit från plattformen som ånga och skingrats över skånska slätten. Det dånade och dunkade omkring henne, så det gjorde ingenting, att hon lättade det förgörande trycket med att läsa vers högt för sig själv:

”Skuggor av sommarmolnen vandra
över slätten i jordisk ro ...

Det var Agneta Rustow. Agneta längtade hem till sitt skånska land.

Landskapet framför henne var också Agneta Rustow.

Tanken stod stilla inför ett spöklikt töcken. Men någonting gjorde henne tung som bly av alltings slut, av ett evigt förlorat.

En landsflykting seglar förbi sitt land på långt håll, ser det dyka upp och ser det försvinna.

Med tårarna strömmande utför kinderna lutade hon sig mot väggen och stirrade ut i det klarnande blå. Tomt och utan strand låg det väldiga bleka himmelshavet, där några sena lärkor försökte bortarbeta hösttecknen med suggestion. Barbro såg dem skälva av ansträngningen, men hörde dem inte för tågets dunkande.

Einar kom ut och ställde sig bredvid henne.

– Är Pullan ledsen? frågade han, då han såg hennes våta ansikte.

För att höras genom dånet måste han ropa; det trubbade ohjälpligt av de smeksamma orden, men hans rörelse, då han lade armen om hennes skuldror, var full av öm varsamhet.

Hon såg tacksamt upp på honom, skrattade genom tårarna och ropade tillbaka:

– Usch, jag känner mig bara så osannolik! Det gör ingenting, bry dig inte om det! Bara jag har fått sova, är det alldeles borta igen!

FÖRFATTAREN SOM LJÖG

Man borde varna allmänheten för diktare. Det går lögn i dikt lika lätt som det går mal i ylle.

Där satt de mittemot varandra, den gamla damen och han, vid hennes bokbelastade bord i hennes spartanska rum, och en betraktare skulle möjligen kunna säga, att de på något sätt hade en avlägsen likhet med

varandra.

Inte till utseendet. Fröken Celius var sexti år, gråhårig, mager, med ett ansikte som helt och hållet var mejslat till ande. Det är möjligt, att hon hade varit vacker i sin ungdom – ingen skulle i alla fall kommit på den tanken att göra sig en så ovidkommande fråga: den skönhet, som fängslade en i Hilda Celius' ansikte, var inte en sådan som håller på att försvinna, utan en sådan som långsamt hade vuxit fram genom åren och alltjämt fortsatte att långsamt växa. Den smala och ändå blida munnen såg ut att sakta ha förtunnats till något okroppsligt, ojordiskt, omspunnen av ett alltid närvarande invärtes leende, som från återskenet av en rad hemliga och lysande segrar.

Förklaringen var inte långt borta: lutade mot stolen bredvid stod hennes kryckor, som varit hennes ständiga följeslagare alltifrån hennes nionde år. Avskuren från allt som unga människor annars har att drömma om hade hon tidigt blivit medveten om sina villkor: att för henne fanns bara en väg, en enda väg till att avtvinga livet lycka – andens. Hon hade inget val, och inget störde henne, då böckerna öppnade sitt vida herradöme med rikare liv än de flesta får i första hand. Att deras tröst hade blivit henne nog och mer än nog kunde man läsa ut ur hennes lyckliga inre leende.

Bredvid henne verkade Finn Homan, författaren, i högsta grad obetydlig. En man på några och tretti, liten, spinkig och avgjort ful, en smula nervös i rörelserna, en smula tafatt och inte så lite blyg. Det mest välbildade och på samma gång mest komprometterande i hans utseende var munnen – vilket intryck man än fick av den, översinnlig kunde den sist av allt kallas. Och ändå var det just i ett svårbestämbart drag kring munnen, som man kunde ha spårat en avlägsen likhet med Hilda Celius. Kanske när han smålog – kanske också när mungiporna i en viss bitter resignation krökte sig neråt. Något sådant som: en börda är buren, ur tyngden är en lätthet vunnen.

– Jag är så glad att ni kom, sade den gamla damen. Jag måste få tacka er för er sista roman.

Det låg en så uppriktig värme i rösten, att man inte kunde tvivla på hennes allvar. Finn Homan sade ingenting, men såg i sin tur tacksam ut. Personligt tack från en läsare gjorde honom alltid större glädje än kritikernas beröm. Så mycket mer när det kom från en människa som Hilda Celius.

– Det är särskilt ett kapitel, som jag tycker så förfärligt mycket om, fortsatte hon. Det är när hustrun, Elsa, upptäcker, att hon skulle hållit av sin döde man lika mycket trots hans fula handling – det där att han förfalskade sin väns namn. När hon upptäcker, att kärleken inte ställer villkor – den kan överse med allt, se tvärsigenom allt och hålla av själva människan sådan hon är med alla brister ... Se det tycker jag om.

Han nickade ivrigt.

– Ja, det är kärnan i boken. Det är själva upplevelsen bakom. Allt det andra är ju bara staffage, och ganska misslyckat till på köpet.

Under tiden tänkte han:

Kvadratroten som jag har dragit ur det levande. Så abstraherat, så förvandlat! Staffage, ja! I själva verket stämmer ju ingenting av de yttre händelserna med det faktiska underlaget. Lil, min Lil blev hustruns döde man i stället för min trolösa älskade ... En förfalskad namnteckning i stället för att hon sålde sig åt en rik man ... Ändå är det ju detsamma. Huvudsumman är densamma.

Som en kvävande tyngd föll minnet över honom av en het dag på ett utvärdshus mellan dammiga sommarmörka löv. Med armbågarna stödda mot det runda vitmålade järnbordet satt Hallin och berättade historien för honom, Lils historia. Hallin hade bättre reda på den än han själv. Hon hade sålt sig till Tennes, bankmannen med trehundratusen om året – hela tiden under sitt förhållande till Homan hade hon sålt sig,

och nu på allvar: då hon lämnade honom, den fattige skriftställaren, var det för att hålla sig i Tennes' närhet, han hade ju en villa utanför Göteborg.

Om han bara hade kunnat svara: Det är lögn! – så hade det varit skönt. Då hade han sluppit denna kvava dova bitterhet utan läcka, som tätnade omkring honom som ett orörligt moln av damm och sot. Men han kunde inte. Han visste, att det var sant. I själva verket förvånade det honom inte ens. Det var som om han hade vetat det hela tiden. Han hade vetat det hela tiden, men i ett slags känsla av lojalitet mot Lil hade han aldrig ens släppt det över medvetandets tröskel.

Först när hon lämnade honom, hade aningen dykt upp i det medvetna. De skäl hon kom med var alltför litet trovärdiga. Att hon inte hade samvete att leva i en fri förbindelse – nej, han tvivlade på hennes uppriktighet, förut hade hon inte haft några betänkligheter, och ingen hade misstänkt något. Gifta sig kunde de inte, för då skulle hon inte fått behålla sin plats, och han kunde inte försörja henne än. Ännu mindre förse henne med bil och pälsar naturligtvis. Ekonomisk impotens. Skam och vanära.

Och ändå hade hon älskat honom. Annars skulle hon inte knutit den förbindelsen med en fattig man. Och ännu i denna stund ville han kyssa hennes hand och tacka ...

Egentligen borde han ju anat det förr. Inte en gång, utan vid upprepade tillfällen hade hon återkommit till ett ämne, som var honom vidrigt – koketterat med det, lekt med det –: "Fattiga flickor borde naturligtvis ändå sälja sig – tycker du det är så förfärligt, käraste?" Han hade brusat upp och betygat sitt äckel över bara tanken. Då hade hon tystnat, och det hade väl egentligen varit de enda misshälligheter som förekommit mellan dem.

Men Hallin lutade sig närmare fram över det runda bordet och sade:

"Jag hade ett intryck av att det låg något sjukligt bakom, någon fix idé. Som om hon till varje pris ville göra rätt för sig. Om jag ska bekänna för dig: jag gav henne en gång en parfymflaska – herregud, när jag har dem nästan gratis och hon bodde hos min halvsyster och jag visste att det var hennes födelsedag – och jag kan försäkra dig, att hon var färdig att betala mig på samma sätt – först blev jag indignerad, men så tänkte jag: det här är något galet, jag måste tala med Finn. Men så gjorde jag det ändå inte, jag tänkte det kunde ställa till onödigt trassel, och ingen olycka var ju skedd. Det här med Tennes visste jag inte då. – Du tycker väl det är löjligt, men jag tyckte uppriktigt synd om flickan. Jag hade ett intryck av att hon led på något sätt. Hon skulle kanske behöva någon att bikta sig för, tänkte jag, märkvärdigt, hon har ju Finn. Sedan begrep jag, att till dig kunde hon ju minst av allt gå med *de* bekymmerna ..."

Nej, det skulle bara ha fattats, hade han då tänkt.

Fröken Celius' röst klöv hans minnen.

– Jag är nämligen nog gammaldags att tro på den osjälviska kärleken, sade hon.

Åter nickade han ivrigt instämmande, medan hans minnen fick ny kraft av hennes ord.

Den kvällen, då han insåg, att all hans sårade fåfänga hade varit en övergående impuls, att han ingenting annat begärde än stå vid hennes sida – trots smärta, trots förödmjukelse, trots otrohet. Samtidigt som han förstod, att han själv hade skrämt bort henne från den bekännelsen som hon själv djupast inne törstade efter och som fullbordad skulle fogat dem fastare samman, om han bara hade stigit ner från sitt höga domarsäte och sökt förstå – glömt sina egna hedersbegrepp och bara sökt förstå henne sådan hon faktiskt var, av alldeles bestämda orsaker var – för att kanske, kanske, kanske kunna hjälpa henne över något som väl ibland tycktes henne själv som en förnedring och alldeles säkert som en splittring ... Men den kvällen, då han för sent upptäckte, att han skulle förmått att göra allt detta och mer för Lil, den hade blivit en gränssten i hans

liv. I hans inre liv. Ty i det yttre hade den bara kommit att bilda kärnan i en för övrigt ganska svag roman; det fanns till och med kritiker som påstod, att alltihop bara var en filosofisk spekulation och ett räkneexempel.

När därför fröken Celius sade: Jag tror på den osjälviska kärleken – nickade han, och han kände, hur han höll på att få tårar i ögonen. Ja! Det hade unnats honom att uppleva något som snuddade vid det absoluta. Han kände sig liten på ett tillitsfullt sätt inför den varma vågen som burit honom, han visste, att den kom ur hav som han aldrig kunde loda, ur ett kärlekens hav i osynliga djup. Och på samma gång var han tacksamt stolt över att åtminstone ha fått ge gåvan vidare och dela sin upplevelse med andra, när han skrev en bok om den. Och över att dessa andra syntes förstå honom.

– Ni gör mig så glad, fröken Celius, sade han, det är ju just vad jag har velat säga med min bok. Det finns ett tillstånd, jag vet, att det finns ett tillstånd, där man har vuxit ut över det egna jaget och funnit ett Du.

– Därför har ni också kunnat hålla er så helt på det andliga planet, sade fröken Celius, och hennes drag blev en nyans strängare; och det är något som gläder mig alldeles särskilt. Det finns inte ett ord om den fysiska sidan av kärleken i er bok. Det var så välgörande, vet ni.

Finn Homan gjorde en undvikande rörelse, som uttryckte en aning av förlägenhet.

– Jag har helt enkelt förutsatt, att den saken var i sin ordning. Det kanske inte är så ofta den är det.

Hon fortsatte, allvarligt, utan pryderi men med en märkbar underton av ovilja:

– Det talas så mycket om den fysiska sidan av kärleken nuförtiden. Mycket för mycket, tycker jag. Man blir så trött på det. I varenda bok finns det mer eller mindre ”realistiska” kärleksscener – som om det andliga vore mindre verkligt, mindre ”realistiskt” än kroppen. Det kroppsliga förhållandet mellan man och kvinna är verkligen så ordentligt uttröskat vid det här laget, där finns inte något nytt att utvinna längre, anser jag. Ja, missförstå mig inte, jag menar inte att kroppens liv i sig självt behöver vara något lågt eller orent, då det är uttryck för anden – då blir det just vad det ska vara, uttryck för något högre och ingenting vidare. Jag menar bara, att lösslitet, för sig, är det en sak som man inte borde göra så mycket väsen av, det är helt enkelt inte intressant. Det blir äckligt i längden. Och det är kanske allra mest därför jag tycker så mycket om ert sätt att se på kärleken.

Jaså därför!

Redan vid hennes första ord gav sig en svag ångest tillkänna hos Finn Homan. Uppfattades hans roman som en stridsskrift mot sinnena? Det hade då inte varit hans mening precis. Han som ...

En röd sky svepte förbi hans ögon. För honom, den fule och blyge mannen, som avskydde köpt kärlek men hade så små utsikter i den erotiska tävlingskampen, hade det obönhörliga kravet hos hans sinnen varit ett ständigt nytt martyrium. Såg han tillbaka på sitt liv, tyckte han att det mest bestod av dova förnedringstider, då en ofrivillig avhållsamhet hade gjort honom överkänslig och viljelös, sömnlös och arbetsoduglig och kommit hans fantasi att ta monomana former, hur han än bet ihop tänderna och kämpade emot. Och som korta vapenstillestånd: heta, levande, lyckliga tider. Lil hade överskyggat honom med en sådan lyckans och styrkans tid. Ännu var hans händer och hans ögon fulla av hennes härlighet, av de späda runda skuldrorna, de flickaktiga brösten som liknade rädda fåglar, hela det spända smidiga linjespelet kring en pärlskimrande lenhet som var hans. Och ännu visste han, att i samma ögonblick han på nytt finge mätta sig av hennes unga ljuvlighet skulle han bli stark som en gud, lyfta henne och bära henne, hjälpa henne igenom allt svårt, bara hon ville tillåta det.

Det var inte lönt att neka till den saken: detta föraktade sinnliga hade varit grunden till deras lycka och

grunden till hans översvinnliga upplevelse av villkorslös beskyddande ömhet. Vad hade de båda haft för andlig gemenskap att bygga på? Så gott som ingen. Men de kunde kanske byggt upp en åt sig så småningom. De sekunder, då sinnenas extas hade slungat dem genom vit eld, de hade fött hans bottenlösa ömhet och fullkomnat den. De var begynnelsens och skapelsens stora mysterium, inte bara ett uttryck för något värdefullare och högre, men urgrunden själv och urkälla till ting som var genomskinligare än himlen.

Det stora felet var bara, att så hade Lil tydligen inte känt det. Hos henne hade den vita elden inte varit förtärande nog att föda henne på nytt. Om han hade kunnat få henne därhän ... Om han hade kunnat släcka hennes sinnens innersta och knappt medvetna hunger, skulle den inte då ha genomgått förvandlingen och uppstått som kärlek ...

Han fäste blicken vid fröken Celius' allvarliga ansikte. Hon hade nyss slutat tala, och under den halva minut som gått sedan dess hade allt detta blivit klart för honom. Och han ryggade tillbaka för klyftan som blivit synlig. Han hade ingen möjlighet att meddela henne sin upptäckt. Hur skulle hon kunna förstå honom? Hon skulle uppfatta hans bekännelse som cyniskt lättsinne.

– Jag är rädd att min bok är alldeles fel, mumlade han förvirrad. Man borde kanske alltid skriva precis så som det var i stället för att göra om det. Man vågar bara inte. Man är feg.

– Å, sade Hilda Celius, på samma gång besviken och tröstande, vet ni, jag tycker ni kan vara glad, när ni ser, att ni verkligen har givit människor någonting med det ni skriver. Varför behöver det vara just vad ni menade?

– Men inte raka motsatsen! viskade Finn Homan och skakade ångerfullt på huvudet.

– Att det ska vara så svårt att komma åt sanningen! brast han ut i plågad ton. Att den ska ha så många sidor som man inte tänker på! Eller är en diktare nödvändigt patologisk lögnare?

Och sedan nedslaget och bittert som en överbevisad brottsling:

– Man borde varna allmänheten för att tro på diktare. Det går lögn i dikt lika lätt som det går mal i ylle.

GUDARNAS SPÅR

1.

Längre och längre mot norr drog Kyrkans och Himmelens Konung i spetsen för sina tolv trogna. Mer och mer glesnade bygderna, tätnade skogarna, styvnade folket. Långt långt bakom dem låg Rom, kyrkostaden, än längre bort åt öster och söder låg det heliga landet med liljeängar och ökenberg, och tusen år tillbaka i tiden låg de dagar, då timmermannens son växte upp i en liten provinsstad i en avkrok av det väldiga romerska kejsardöme, som nu var en praktfull fornsaga och symbol för all världens makt. Här och där hade färden gått fram över lämningar av jämna romerska härvägar och jättelika vattenledningar, nu öde och glömda. Slutligen hade också de minnena av det fallna världsriket stannat bakom dem, folket var av annan ras, och offerlundarna mumlade runor, som stammade ur andra hävder. En främmande värld öppnade sig. Med läpparna slutna kring sin egen förvandlings gåta trängde Konungen vidare, och för var kyrka, som restes till hans ära, mängde sig ändå en fläkt från söder och öster in i ekskogarnas trolska luft.

Hans vägvisare var män i grova kåpor, utskickade i helig lydnad och själva brinnande av iver. Många blev ihjälslagna, men fram drog Konungen, och i stort sett mötte han ett gästfriare folk här än en gång i Rom. I kungsgårdar rastade han, hans kyrkor restes ofta praktfulla från första stund, och de förnäma smyckade dem med dyrbarheter, så gott de kunde.

– Varför suckar du? sade Simon Ivraren till Simon Petrus, där de red fram under det täta grenvalvet i en

skånsk bokskog.

– Jag suckar, därför att jag känner mig främmande, svarade Petrus. Vi är alla förändrade, ingen av oss är densamme som förr. När har vi fattiga fiskare haft för vana att rida stridshingstar? I min hand har jag ett svärd, och var gång jag ser det, blygs jag. Det är det olycksaliga svärdet jag tog med mig till örtagården, och jag har en egendomlig känsla av att jag blir särskilt väl mottagen för det svärdets skull. Krigare har vi blivit. Och Han själv! Känner du igen honom?

– Petrus! sade Simon Ivraren strängt. Är det möjligt, att du är så fast rotad i en värld, som redan har sjunkit i glömska, att du inte kan glädjas åt det som är av evighet? Märker du inte, att när ingen mer nämner Jesus, timmermannen, så är det för att ögonen har öppnats för Kristus, himlarnas konung? Nu har hans rike på jorden blivit stort och mäktigt, det rike de kallar Kyrkan.

– Det är möjligt, sade Petrus och suckade igen. Jag är ju inte ung som du, jag fogar mig inte så lätt i det nya. Men jag tänker inte heller bara på hur det var under vår lekamliga livstid, också tiderna närmast efteråt längtar jag ofta tillbaka till. Jag tänker på skammens och segerns dagar i Rom, på martyrernas och den stora trosvisshetens tid. Minns du, vilken härlig skam det var att vara kristen, och minns du, vilka fattiglappar och trashankar, som slöt sig till oss? Och minns du gåvorna från ovan och friden mitt i plågorna? Här gästar vi hövdingar och konungar, och när vi segrar – är det verkligen med friden i våra hjärtan? Är det inte mest med prakten i våra kyrkor? Här är kristendomen inte längre en skam inför världen, utan ett smycke för de förnäma.

– Bör inte vår tro vara ett smycke? svarade Simon Ivraren. Från kungsgårdarna sprider den sig till bondstugorna. Med de yttre bruken följer också anden. De lemmar som blir knutna till Kyrkan, de kommer att genomströmmas av hennes liv. Låt hovmännen döpa sig för kungens skull och bonden för att det är stormanssed. Själarnas frid kommer efteråt.

– Ändå känner jag mig främmande, sade Petrus. Skratta inte åt vad jag nu säger: folk här har andra kläder än vi, andra kläder och andra vanor. Det betyder ingenting, det vet jag. Men tror du alla vet det? Här kommer vi, och hur förändrade vi än är, så nog har vi kvar våra långa mantlar, som ingen här använder. Bara inte folk tar vårt yttre skick för en del av vår tro? Hur ska de kunna förstå oss utlänningar? Och hur ska vi förstå dem? De underliga träden susar så underligt, och jag blir rädd och ängslig. Jag fruktar, att vi är med om något som vi egentligen inte menar ...

Simon Ivraren teg. Skymningen sänkte sig långsamt, och i skogstystnaden ljöd hovslagen ödestunga och dova på den uppblötta marken, där de tolv mödosamt banade sig väg bakom sin tigande herre i kungamantel och krona.

2.

Över markerna ruvade en tidig oktobermorgon, sugande grå, dränkande tung. Tynande, halvkvävd sökte gryningsdagern tränga sig fram genom regntjockan under en hängande våt himmel, men den märktes knappt.

Allra minst märktes den inne i kyrkan, där allt ljus från yttervärlden var dömt att dö mellan tjocka murar, men där andra ljus, tända för en annan värld, lyste så mycket klarare. De brann ännu framme vid altaret, fastän morgonmässan redan var slut.

Annars låg hela kyrkan sänkt i mörker. Orediga skuggor tovade ihop sig i vråarna och spann ut sig över golvet och längs väggarna i snärjande härvor, som om allt det otyg korset slagit hade smugit sig till en fredad plats innanför själva kyrkmurarna och nu svällde och frodades där i god ro. Det enda skyddade

rummet var ljusringen omkring den korsfäste, vaktad av de stridbara, darrande lågorna.

Allt var stilla och lugnt, skuggtovorna låg orörliga som om de sov, mätta och dåsiga – tills någon vindil gled in ur en plaskande regnby och lät sin hemlighetsfulla lockton ljuda i vinande moll. Vid den rösten skälvde ljuslågorna till, krympte ihop för att ta sats mot fienden och sprang upp, oroliga, fladdrande, vassa som eldsvärd, och de sovande skuggorna vaknade vid ropet från sina fränder utanför, rörde på sig, ringlade upp och ner över murarna, lyfte sina oformliga huvuden och glappade med gapen. Så lade de sig till ro igen, och lågorna i koret stillnade.

Kyrkan var tom, så när som på en enda människa. Det var en ung man. Han låg på knä nära kyrkdörren, där skuggorna levde som mäktigast, men han gav inte akt på dem, utan stirrade oavvänt på krucifixet. Där hängde Krist mellan värnande lågor, all världens klenod, vaktad av sina brinnande trogna. Där stod han, naglad vid sin plågas trä, men rak som den hövding han var, krönt med maktens och ärans tunga guldkrona och klädd i en skrud av jordens präktigaste gåvor. Ädelstenarna för hans krona, metallerna för hans bälte hade mognat i jordens innandömen, i hård grå sten, under de långa tidrymderna sedan världens skapelse, för att äntligen räckas honom nu i all sin glans, nu efter plågor och död. Och de stora ögonen, stela och frånvarande efter dödsrikets syner, stirrade ut genom mörkret med den segermakt, som endast offret till blods äger, med den hårda kraft, som Gud själv aldrig skulle ägt annat än som korsfäst. De klöv natten, de kallade fram tjänande gestalter ur mörkret, och där blodet hade droppat ur hans genomstungna händer och fötter, där sjöd marken, och nytt liv sprang upp.

Och när skuggorna ur sina skumma vrår sträckte långa trevande armar fram mot koret, märkte inte den bedjande de onda makternas lek – så from var han – utan själva skräcken tog en vacker skepnad för hans ögon. Ur den svarta tomheten, där han knäböjde, såg han stammar och grenar svinga sig upp mot taket, bort mot altaret – ett stort träd med rötter i nattens svarta mull. Allt lättare, allt skirare blev flätverket, allt mer levande rörde det sig, allt mer luftigt böljade lövet, som om det andades för vindar, som han själv inte kunde märka. Så växer väl världsträdet, det urgamla, med rötter som suger näring ur Hel och med en krona som bär stjärnklasar på kvistarna. Och trädets frukter såg han också: där ytterst på de fina kvistarna sprang de fram: skälvande lågor. Under den korsfäste hövdingens blickar hade mörkerträdet tvungits att bära frukter av eld.

Den knäböjande drog en djup suck. Han var själv en gren på trädet, en kvist, en fiber. Han sögs själv med i den böljande rörelsen, i ljusningen åt altaret till, i de yttersta kvistarnas födslovånda. Lågorna! Lågorna! Han ville själv blomma i eld! – O Krist, mumlade han, du som förvandlar allt, låt mitt mörker springa ut i lågor vid din blick!

Och medan han kände, hur Konungens ögon vilade på honom i all sin stränga och plågade härlighet, tyckte han sig höra sitt eget namn i en svag viskning: Thorgaut!

Han väntade, men hörde ingenting mer. – Ge mig ett tecken! bad han. En vindil pinade sig in med en vild hednisk tongång, och ljuslågorna hukade sig ner och flämtade i ångest och bävan, och skuggorna slickade sig om sina odjursmunnar, så att Thorgaut med ens for ihop för deras sömndruckna och rovgiriga rörelser. Han korsade sig och såg sig om. Vart hade världsträdet tagit vägen, det alltfamnande, som han nyss såg växa och slå ut i blom av altarljus? Var det samma mörker, som nu famlade efter honom i ett virrvarr av halvt djuriska, halvt trolska former? Det var samma träd, bara det att stammen var hopsmält av lurviga hamnar – samma grenar, ljusnande mot toppen, bara det att de nu vred sig som älvskepnader i de skumma dansande dagrarna. Och ur allt det hedna otyget sprang alltjämt samma ljuslågor i blom, vakande, värnande kring Guds stränga bild i koret.

Då tyckte sig Thorgaut känna skapelsens suckan efter Guds barns frihet, djurhamnarnas dova längtan efter

att bära brinnande frukt. Det onda självt väntade sin räddning.

Han gick fram till altaret, föll på knä och böjde huvudet och viskade på nytt:

– Du, som förvandlar allt, låt all världen springa ut i lågor vid din blick!

Från den stunden visste han sin framtid: han skulle vandra mot norr, där ännu hedendomens mörker låg tätt, och utbreda Konungens rike.

3.

Thorgaut hade varken far eller mor i livet, men det fanns en annan, som bleknade, när han omtalade sitt beslut: det var Unn. Inte nog med att hon aldrig skulle sitta vid hans sida som husfru i en storbondegård – hon skulle inte ens få följa honom i nöden och farorna, som väntade honom. I hans ögon läste hon, att alla jordiska band hade lossnat dem emellan, så fullständigt som om där aldrig varit några. Hon grep honom hårt om armen, men han tycktes knappt känna det. Då släppte hon åter sitt tag, och han gick vidare, medan hon sjönk ner på en stubbe med händerna för ansiktet.

Plötsligt kände hon någons närhet, en mäktig närhet, och mörk. Det var som om en stor rovfågel hade skuggat för dagern.

Unn såg upp. Framför henne stod en hög senig kvinna i grå vadmal och med gråsprängt hår. Det var Stenfinna. Hennes stuga låg där bygden gick över i skog, och det gick rykten, att nattvandrare där hade sett ting, som de inte ville nämna. Säkert var, att hon aldrig syntes i kyrkan. Nu stod hon och såg på den gråtande med underligt hånfull min och med de bruna armarna korslagda över bröstet.

– Guds fred! sade Unn och spände ögonen i henne.

Den andra log nästan omärkligt.

– Tror du jag har givit mig in under Vite Krist? svarade hon. Här sitter du och gråter, och jag tror det är för hans skull. Gudarnas spår är alltid blodiga, de trampar ovarsamt, de höga. Har jag rätt?

– Du har rätt, sade Unn, men hur kan du veta det? Vad vet du om Krist? Vet du att han är hårdare än de gamla gudarna?

Stenfinnas ansikte lystes upp av ett hatfullt jubel.

– Jag vet det! svarade hon. Jag vet mer. Jag vet, varifrån de kommer och vart de går ... Varför du gråter vet jag också, men det är därför att jag mötte Thorgaut nyss, och han såg ut som om han hörde röster mycket långt bortifrån. Jag vet det på andra grunder också: det är det, att kvinnorna inte alls hör under Vite Krist. Det visste du inte?

Unn satt tyst en stund.

– Nej. Det har jag aldrig hört någon säga. Men jag tror jag förstår det nu efter vad som hänt mig i dag.

– Du förstår det inte, sade Stenfinna. Du är bara svartsjuk för att Thorgaut lämnar dig för hans skull. Om du kunde se vad jag ser, skulle du hata honom, hata honom, inte därför att du är Unn, men därför att du är kvinna, av kvinna född ...

– Guds moder var också kvinna!

– Hon var mö! Och blev mor! Gör du efter det, Unn? Gör någon kvinna efter det? Ettdera får hon välja, och

vilket väljer hon?

– Thorgaut väljer jag, Thorgaut, Thorgaut! ropade Unn häftigt. Jag hatar det som skiljer oss, antingen det är hans egen dårskap eller själve Krist!

– Ser du där, nu hädar du, sade Stenfinna torrt. Och vilken kvinna skulle inte göra det? Jag har ofta undrat över att människorna aldrig tröttnar på att offra och offra. Snart måtte väl ändå måttet vara rågat. Men just det är gudarnas väsen: att de fordrar offer. Och är det så, då bör den guden vara starkast, som kommer människor att offra mest. Till Thors altare gick hästar och får och människor med, och blodet ångade om de heliga bilderna, men det var tre gånger om året och varade några dagar. Men Krist fordrar dag och natt av var människa, och till honom ska offras hat och stolthet och älskogsgamman och livslycka. Bör inte han vara den starkare då? Och ändå, ändå ... (Här sjönk hennes röst, och ögonen fick en underlig främmande glans. Hon slog sig ner bredvid Unn och lutade sig intill henne som med ett förtroende, men det tycktes snarare, som om hon talade till sig själv, halvt i dröm.) Du må veta, jag såg honom häromkvällen, den gamle, som de nu vill driva bort. Det klagade så ihållande i luften och skogen den kvällen, att jag måste gå efter ljudet för att se vad det var. När jag hade trevat mig fram mellan stammarna en stund, skymtade jag en skepnad i vid kappa under en stor gran, men det var så mörkt, att jag inte skulle vetat vem det var, om jag inte hört olåten från hans korpar, där de flaxade omkring mig. Då kom nornan över mig, jag såg tillbaka i tiden, innan jag ännu var född, och jag vågade tala till honom: ”Du gamle”, sade jag då, ”är det du, som för ett sådant oväsen i skogen och luften i kväll?” Och när jag märkte, att han inte brydde sig om mig, började jag håna honom. ”Du gamle”, sade jag, ”det var en tid, då samma klagan låg i luften för din skull, när du drog in i landet. Minns du det? Du kom med spjutrassel och hästtramp och blodiga strider, med hårdhet och tukt och hunger efter blot. Då kved de gamla, de uräldsta, och gömde sig i hult och moar, och du red fram som segrare, trodde du. Guld och järn strödde du över bygderna, smycken, som dittills ingen skådat, men dina spår var röda av blod. Och en bättre gåva än smycken och järn gav du också: av dig lärde vi runorna; då var ny makt skapad åt människorna. Men vi köpte den dyrt, så som du själv köpte din visdom dyrt ... Nu är din tid kommen! En som är hårdare än du, starkare än du, mer offerhungrig än du någonsin var, är kommen.” – Jag kunde sagt honom mer, men jag blev själv skrämd av vad jag hörde. Runtomkring i riset vaknade de uräldsta och småskrattade åt sin gamle fiende. Det lät inte starkare än när fåglarna kvittrar i sömnen en vårnatt, men mitt i mörka hösten var det hemskt att höra. De är inte döda än, ser du, och de kommer aldrig att dö, så länge livet ännu föder.

Hon grep Unn om handleden och stirrade med sina brinnande ögon in i hennes. Unn gjorde en rörelse av fruktan, men kunde inte slita sina blickar ur den andras.

– Dem hör vi till sedan tidernas morgon, viskade Stenfinna. Då, när ännu månskålen dröp var natt av alla safter den druckit i underjorden av hett rus och het vånda, då vigdes vi kvinnor till de mäktigas folk, och det har vi förblivit. Då var vi hedrade som aldrig sedan. Då samlades man i skräck kring spåkvinnorna, som sejdade fruktbarhet över fälten och fruktsamhet över släkterna och deras hjordar, och vid de stora blotfesterna var prästerna kvinnor. Vite Krist hatar oss därför att vi aldrig blir hans, därför att de mäktigas märke aldrig plånas ut från vår kropp och vår själ. Han ville sätta sin fot på vår nacke. När han segrar, blir vi trälar.

Unn försökte stiga upp, men benen ville inte bära henne. Då reste Stenfinna sig i hela sin knotiga längd, riste på sig som om hon skakat bort en dröm och sade med kall röst: – Jag går nu. Vänd du om till Vite Krist, om du har lust.

Med glidande steg skyndade hon bort över skogsmossan.

Unn satt länge stilla, tills hon äntligen med möda reste sig och tog vägen hem.

4.

En vecka senare hade Thorgaut dragit norröver.

Natt efter natt låg Unn vaken, hetsad av en gnagande frestelse: att söka upp Stenfinna, be henne om hjälp, kanske få Thorgaut tillbaka med trolldom. Kunde det skada honom? Och hur skulle det skada henne själv?

Natt efter natt övertalade hon sig själv att åtminstone gå till trollkvinnan och fråga. Åtminstone ville hon veta, hur det skulle gå till.

Så var hennes beslut fattat, och hon smög sig ut vid midnattstid, när gården låg mörk och sovande.

Genom byn ville hon inte gå, för att slippa möta någon som kunde ana, vart hon ämnade sig, därför fick hon ta omvägen genom skogen och komma fram alldeles vid Stenfinnas stuga. Innan hon tog av in på stigen mellan träden, stannade hon och lyssnade. Nattvindar har ett annat ljud än dagvindar. Den kvällen hade skogen en dov röst som ett sjukt djur – ibland sänktes den till ett lågt kvidande, ibland vaknade den till en hungrig gäspning, som växte till långdraget tjut. Den raggiga skogsmassan riste på sig som en oformlig kropp, och hade man goda öron, kunde man kanske också urskilja de långsamma andetagen inifrån skogsdjupen.

Det var halvmulet väder, men månen var uppe, ute under himlen var det tämligen ljust, men inne i skogen var det mörkt. Unn urskilde nätt och jämnt stigen, men hon kunde känna den under fötterna, när hon gick. Luften var tung och ljum och våt och full av underlig ånga, mest av fuktig mossa och multnande löv, men också av annat. Flera gånger stannade hon och undrade, vad det kunde vara för blommor, som ännu blommade så här års, men doften var för svag och flyktig för att hon skulle känna igen den. En gång ryggade hon vid ett vinddrag – liklukt? Låg det en död här? Men i nästa ögonblick var det borta.

Stigen var fuktig och mjuk, och hennes steg hördes knappast. Nattvindarna ljöd nu helt svagt och liksom avlägset. Annars var det gott om röster här inne. Små lätta ljud, som hon inte kände igen, rörde sig oupphörligt runtomkring henne, över, under, på alla sidor. Omöjligt att säga, om det var vattnet, som dröp från grenarna och silade i mossan, eller något annat.

Särskilt var det någonting, som hade följt med hela tiden på sidan om stigen, ett obestämbart rytmiskt ljud, som påminde om pulsslag eller liknade det entoniga knäppandet från ett mycket enkelt strängaspel. Trots mörkret var Unn rädd att se dit. Då hörde hon ett likadant knäppande litet längre bort, och så ännu ett från ett annat håll. Det lät inte hotande, snarare lockande, men hon visste, att såg hon dit, så var hon i makternas våld.

Slutligen kunde hon inte längre hålla emot, utan vände på huvudet. Allt vad hon varsnade var en svag ljusning, så otydlig, att hon först trodde det var hennes egna ögon, som var trötta av allt mörkret och nu såg ljus där inget fanns. Ändå kunde hon inte vända sig bort. Det svaga ljuset tätnade långsamt till en liten flimrande låga, och som hon stirrade och stirrade, märkte hon, att den egentligen bestod av två blekt skimrande små ting, som rörde sig – två skapnader, som hon aldrig riktigt urskilde, men som tycktes närma sig varandra, smälta samman, skiljas åt, fly och böja sig undan, på nytt dras mot varandra och bli ett ... Hon fängslades av leken och glömde sin rädsla. När hon lyfte på huvudet, såg hon, att det vimlade av likadana svaga små ljusningar överallt, alltid två och två, sprittande på tuvor och rötter och speglade i det svarta vattnet mellan tuvorna. Deras lek var en vild älskogslek, och de lidelsefulla rörelserna smittade Unn. Hon kände sig rusig av de tunga lukterna som steg ur kärret, och när hon fortsatte sin vandring i takt med det entoniga knäppandet, tillhörde hon natten och skogen och gick med vidöppna ögon för att se mer, likgiltig om hon snart skulle komma fram till Stenfinna, men törstig efter att smaka de hemlighetsfulla makternas brygd.

Hon hade vikit av från stigen, men tänkte inte på det. Utan att ta miste hoppade hon från tuva till tuva, klättrade över vindfällen, hukade sig under de sopande granarna, trängde sig fram genom snår och kratt. Det var knappast mörkt omkring henne längre: överallt glimmade de små bleka lågorna, och dimmorna, som drev över sumpmarkerna, tycktes vara svagt självlysande. Hon hörde mjuka vingslag av nattfåglar och skymtade deras gula ögon. Några gånger kändes det som om en hand snuddade vid hennes arm. Hon stod stilla och väntade, men ingenting hände.

Så kom hon fram till en öppen myr, där dimman låg tät och vit och böljande. På andra sidan stod en man. Genom de vita virvlarna skymtade han oklart, Unn såg bara, att han stod med ryggen åt henne och att han var helt naken, vitare än dimman. Som i en het dröm gled hon ut över myren och närmade sig tyst, men under hennes fötter brast en gren, och mannen spratt till vid det svaga ljudet och vände sig om med ett smidigt språng, så att hon såg hans ansikte.

Med ett skrik slog hon kors för sig och föll till marken: Krist hjälp!

Det var ett lodjurs ansikte.

5.

När hon vaknade, stod Stenfinna böjd över henne i gryningsljuset. Tacksam att finna en känd och mänsklig varelse, till och med av så misstänkt slag som den enstöriga kvinnan, följde hon henne med vacklande steg och sjönk ner på bänken i hennes stuga. Stenfinna bredde ut fårfällar och bäddade ner henne, och utmattad som hon var, somnade Unn utan att några ord hade växlats.

När hon vaknade, kom hon först inte ihåg, vart hon kommit. Ensam i stugan låg hon och granskade sin omgivning. Nakna väggar: skrovliga timmerstockar, där lavarna bildade gråa kakor och den gamla mossan i springorna spretade ut torr och skräpig – väggbänkar av grovhuggna, ojämna stockar – några träskålar och lerfat i en vrå, grova, ojämna och utan prydnader – en sotig härd av enklaste slag mitt på golvet. Sotig var hela stugan för resten, svart och urgammal.

Unn slöt ögonen. Att vakna upp till detta var att vakna upp till sitt eget eländiga liv. Så isande kalt som de väggarna och den härden och så obeskrivligt torftigt som de kärlen i vrån var hela det jordeliv, som väntade henne. Unn vände sig mot väggen. Hellre ville hon ingenting se. Om det ändå fanns något att tänka på, något enda, som var lika vackert som hennes drömmar och hennes längtan, något enda, som gav ögon och hjärta en tillflykt i ljus och färger ...

Då steg bilden av kyrkan fram för hennes minne. Först hennes egen kyrka. Där brann ljus. Där lyste bilden av den korsfäste i granna färger. Men också där var väggarna kala, knappt en prydnad fanns där ... och så steg andra bilder fram, de kyrkor Thorgaut sett söder ut och berättat om. Varenda pelare var utsirad med blad och blommor och djur, längs hela kyrkan tindrade småaltaren, vart och ett med sina tända ljus kring sin helgonbild, men klarare än alla strålade högaltaret. Blå var luften och välluktande av rökelse, mångstämmiga körer fyllde valven med sång. Ett sådant tempel var ljuvligt för ett sårat hjärta, tillflykt för den som flydde undan det kala grå. Och bortom kyrkan, i en glans, som kyrkan bara speglade med ett svagt återsken, tronade de heliga, de saliga i evigt ljus med kronor av guld, och på en tron av ljusstrålar Maria, Guds moder, i mantel av sommarhimmel och tröst. Vila och jubel flödade över rymderna, målet var vunnet, striden slut, hon skulle återse Thorgaut och ingen saknad känna. Om de fattiga jordeåren bara vore över ...

Med ett språng hade hon kastat undan fårskinnsfällarna, stod på golvet, knäppte bältet om sig och häktade kappan över axlarna. Hon var hos hednakvinnan! Bort måste hon, hem, till bondgården, där dörrstolparna var snidade och kistorna fulla med bonader och man åtminstone levde i kyrkans hägn. Vad hade hon vandrat för onda vägar? Vad hoppades hon av Stenfinna? Aldrig skulle ändå Stenfinna kunna dra Thorgaut tillbaka,

ty starkare än Krist, den fruktansvärde och stränge, var hon inte, det var visst, och allt skulle sluta med att hon, Unn, stöttes ut ur kyrkan och tvingades vandra onda, grå, kala vägar långt från den himmelska trösten och drömmen i kyrkodunklet. Ett fasansfullt ögonblick skymtade hon i minnet nattens händelser och mannen med lodjursansiktet ...

Hastigt ryckte hon upp dörren och skyndade därifrån.

6.

Vintern hade smält undan, jorden vaknade. Våren, urgammal och stark, steg ur sina gömslen i sjudande makt som förr. Åkrarna låg skrattande nakna och guldbruna, medan skuggorna i plogfårorna djupnade i dödskallt blåaktiga skiftningar, och under jordytan krälade och kokade det av liv: rottågor, kryp, maskar krökte sig, slingrade sig, borrade sig fram i ett virrvarr, i vild livslust och strid på liv och död. Saven bubblade under barken och fyllde knopparna tills de sprängdes. Och som segertecken sprutade de gula hästhovsörterna ut över mullen, och som jubelskrik slungades de skälvande lärkkropparna ut i det blå.

Unn hade haft ett ärende i grannbyn och blivit försenad, så att hon inte kom hem förrän i skymningen. När hon var nästan hemma, stannade hon och såg sig om, full av ångest. Ute på fälten brann eldarna med skräp och vissna löv, och röken flöt ut genom vårskymningen, frän och eggande som röken från ett hedniskt offerbål. I väster lyste kvällshimlen ännu så bländande kall, att hon hisnade, när hon såg in i den, som när man stiger ner i kallt vatten. Halvvaken oro fyllde luften. För visso var detta en de hedniska makternas kväll. Allt skyggt och hemlighetsfullt levande var vaket, igelkottar och sorkar prasslade i gräset, fåglarna hade inte somnat än, enbuskarna i backen var fulla av sömndrucket kvitter. Hon drog sig till minnes ord hon en gång hade hört om de uräldsta, när de skrattade i ljungen – och hon ryste.

Då avtecknade sig en mörk skepnad mot kvällshimlens kallgröna ljus. Unn visste genast vem det var: Stenfinna. Hon gick över fälten med stora steg, som om hon var ute på lång vandring – sökte hon någon? Kanske var det inte alldeles av en händelse, som hon styrde sina steg rakt mot Unn?

I alla fall tycktes hon häpen, då hon såg den unga kvinnan här i skymningen.

– Står du här? sade hon. Vet du inte, att kvällen är farlig för sådana som du?

Unn svarade inte, men den andra var tydligen hågad för samspråk och fortsatte:

– Varför sprang du din väg, när vi råkades sist? Tror du att du kommer ifrån de starkaste i världen? Ja, ja, Krist är stark, men gammal är äldst. Jag sade dig, att de kommer att leva, så länge livet föder. Tror du Krist kan lägga en sådan kväll som denna under sig? Tror du han kan helga eldarna på fälten, tills de sprider kyrkrökelse, eller igelkottarna, så de blir ljusets och inte skymningens barn, eller tror du han kan bygga klostermurar kring allt som parar sig i kväll som vid en blotfest för tusen år sedan?

– Tig, lövjerska, sade Unn. Aldrig har jag sökt dig frivilligt, det var du, som drog mig med dina onda konster.

När hon tog ett steg bakåt, stötte hon till en sten, så det gjorde ont i foten.

– Stackare, vad du måtte vara rädd för din egen vilja, sade Stenfinna hånfullt. Borta i backen kom en bonde gående.

Unn böjde sig ner, tog upp stenen, som hon sparkat till, och kastade den mot hednakvinnan. Den träffade henne på armen. Stenfinna skrattade på nytt och böjde sig ner som för att kasta igen. Innan hon hann resa sig, vacklade hon för ett stenkast i ryggen från annat håll. Det var bonden, som kom Unn till hjälp.

Vid bondens rop kom det folk ur stugorna och från backarna, ungdom, som ännu inte hade gått och lagt sig i den vackra vårnatten och som inte hade något emot att hjälpa till. Som en svart skuggbild mot västerhimlen stod Stenfinna orörlig, och fast hon var ensam, växte bygdefolkets rädsla för vart kast de gjorde. Först på okynne, sedan i vrede, slutligen i skräck och dödsfruktan slungade de sten efter sten. Till sist hade karlarna slutit en tät krets omkring hednakvinnan, och Unn stod utanför. Oredigt hördes männens rop och Stenfinnas skrik, när hon inte längre var sig själv mäktig.

Först efter en god stund skingrades flocken, och granngårdsfar kom fram till Unn, strök henne tröstande över håret, som när man lugnar ett barn, och sade lättad: Hon är död nu! – Och långsamt började alla gå hemåt, med blickarna mot marken och läpparna slutna, som för att inte låtsas om, att de hade blodsmak i munnen.

7.

Norr om byn låg heden. Där hade skogen brunnit för länge sedan och aldrig vuxit till igen, och ljungen hade rotat sig och kvävt allt annat. Mot den bjärtblå septemberhimlen flammade den i övergiven prakt som en sjuk eld, vidmakthållare av ödemarkens torka, ofruktbar och fientlig mot människan. Humlor och vildbin surrade kring de fnasiga små klockorna, annars var det tyst.

Nersjunken i ljungen låg en kvinna utsträckt. Det var Unn. År efter år hade dragit åt huden över hennes kinder, gjort hennes läppar allt smalare, hennes näsa allt vassare. Alltjämt bar hon den ogiftas smycken. Från gården, där hon var fruktad för sitt hårda lynne, hade hon smugit sig upp i ödemarken – ödemarken utan djup, utan mörker och hemligheter och utan andra faror än de rädda huggormarna. Här fanns inte människorna, och här fanns inte heller – annat.

När hon låg så i den torra ljungen, tyckte hon knappt att hon var till längre. Det var en försmak av himlen, där hon en gång skulle bli fullt befriad från ondo. Ty nu var hon det aldrig helt. En gång hade hon sett de onda makterna, och hon visste, att de aldrig skulle upphöra att lura. Var hon gick, anade hon deras närvaro. Skogen undvek hon: vad där fanns, det visste hon. Hemma, kring härbre och fähus, vankade allt möjligt i skymningen; hon slog kors för sig, när hon måste ut så dags, och till och med i kyrkan var hon ofta illa till mods – då hjälpte det bäst att stirra in i de fladdrande altarljusen och läsa sina böner utan uppehåll, så att hon inte såg de svarta klorna, som krökte sig i vrårna, bara allt det vackra, som skulle hjälpa tanken bort från denna jorden. Hon längtade till den stunden, då hon verkligen skulle få lämna världen, men ryste på samma gång, ty vem vet, vilka vägar de döda har att vandra? Och så obesmittad av de onda makterna, att ingenting kunde skada henne, det visste hon att hon inte var, hon kom nog ihåg en underlig natt i skogen ... Men i det avgörande ögonblicket hade hon räddat sig, och aldrig sedan hade hon sökt de underjordiskas gemenskap. Ändå lurade de på henne överallt.

Orörlig låg hon i den surrande ljungen, utan innehåll gled timmarna förbi. När skuggorna började krypa utefter marken och småskyarna lyste upp som guldstoft, satte hon sig upp – men lade sig hastigt ner på nytt. Över heden kom en man gående. Med långa steg vadade han genom ljungen bortemot klinten, där man kunde se byn, klättrade upp på översta stenblocket och stod en stund och såg neråt bygden. Men i stället för att fortsätta dit ner, slog han in i en annan riktning och vadade vidare. Utan att varsna Unn, kom han tätt förbi stället där hon låg gömd.

Det var Thorgaut i kåpa och tonsur. Honom hade också åren förändrat, men på ett annat sätt. Hans ansikte hade också magrat och mejslats ut, men till en helgonbild. Hans läppar hade också smalnat, men de lyste i ett leende bortom världens glädje, som om han hade lagt av denna jordens kärlek och i stället fått himmelens som gåva. Hyn var brynt av väder och vind, och det gjorde likheten med en snidad helgonbild än mer levande.

Unn låg tyst, orörlig i ljungen och bara såg. Hennes hjärta slog våldsamt, men hon kände alltför tydligt, vilket avstånd som skilde dem. Att springa upp och omfamna honom skulle varit helgerån och synd, att springa upp och räcka honom handen skulle redan det varit de mörka makternas frestelse. Stilla, med långa steg, försvann han bort över heden, medan solen lyste genom hans hår, så att det liknade en gloria.

När han var borta, kastade hon sig framstupa och rev och slet i ljungtuvorna. De sega stammarna lät inte bryta sig, de var härdade i blåsten, vana att stå emot, men de följde med upp ur jorden i långa revor utan att ändå riktigt släppa taget. Unn stönade. Framför sig såg hon sin egen hand krampaktigt utspärrad. Den var lik ljungstammarna, saftlös, torr, ödemarksaktig, och greppet liknade skuggornas rovgiriga klor. Hade Krist velat ha det så? Hade han kluvit människornas ätt i två delar – en, dit Thorgaut hörde, som mäktade komma fram till ljuset och friden, och en, dit hon själv hörde, som av evighet lydde under mörkrets makt? Stenfinnas ord om Vite Krist och kvinnorna föll henne i sinnet. Hon drev bort tanken, sprang upp och skyndade neråt byn: nu började heden alltså bli farlig den också. Vart i hela vida världen kan den rädda sig, som hyser de mörka makterna på botten av sin egen själ?

* * *

INNEHÅLL.
